

İslam Aile Hukuku ve Türk Medeni Kanununda Farklılık Arz Eden Evlenme Engelleri

Marriage Obstacles that Differ in Islamic Family Law and Turkish Civil Code

Hüseyin KARAYAKA¹

Geliş Tarihi (Received): 07.07.2024

Kabul Tarihi (Accepted): 24.10.2024

Yayın Tarihi (Published): 30.11.2024

Öz: Aile her toplumda var olan sosyal bir gerçekliktir. Bu sebeptir ki kadim tüm dinlerde ve milletlerde toplumun temelini oluşturan aile kurumuna büyük önem atfedilmiş, kurulması ve devamlılığı için birtakım kurallar getirilmiştir. Önceki Türk İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de İslam aile hukuku uygulanmıştır. Ancak Türkiye'de 1926'da Türk Medeni Kanunu, İsviçre Medeni Kanunu'ndan iktibas edilmiştir. Böylece Türklerin Müslüman olduktan sonra bin yılı aşkın bir süredir kullandıkları aile hukukunda köklü bir değişikliğe gidilmiştir. Her iki aile hukuk sisteminde örtüşen alanlar mevcut olmakla birlikte birçok farklılığın olduğu da aşikârdır. Her iki hukuk sistemi de kişilerin, kimlerle evlenip evlenemeyeceğinin sınırlarını belirlemiştir. İttifak ettikleri evlilik engelleri olduğu gibi bu noktada ayrıldıkları hususlar da mevcuttur. Bu çalışmada her iki hukuk sisteminde farklılık arz eden evlilik engellerinin neler olduğunun incelenmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, İslam Aile Hukuku, Türk Medeni Kanunu, Evlenme Engelleri, Batıl Evlilikler.

&

Abstract: "Family" is a social reality that exists in every society. For this reason, great importance has been attached to the institution of the family, which forms the basis of society in all ancient religions and nations, and a number of rules have been introduced for its establishment and continuity. As in the previous Turkish-Islamic states, Islamic family law was applied in the Ottoman state. However, in 1926, the Turkish Civil Code was quoted from the Swiss Civil Code in Turkey. Thus, a radical change was made in family law, which Turks used for more than a thousand years after they became Muslims. Although there are areas where both family legal systems overlap, it is obvious that there are many differences. Both legal systems have determined the limits of who the people who will get married can and cannot marry. While there are marriage obstacles on which they agree, there are also issues on which they differ. In this study, it is aimed to examine the marriage obstacles that differ in both legal systems.

Keywords: Islamic Law, Islamic Family Law, Turkish Civil Code, Marriage Obstacles, Superstitious Marriages.

Atf/Cite as: Karayaka, Hüseyin. "İslam Aile Hukuku ve Türk Medeni Kanununda Farklılık Arz Eden Evlenme Engelleri". *Dergiabant* 12/2 (Kasım 2024), 340-363. doi: 10.33931/dergiabant.1512177

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dergiabant/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University Faculty of Theology, Since 2013 – Bolu

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hüseyin Karayaka, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, huseyin.karayaka@gop.edu.tr.

1. Giriş

İnsanlığın en eski, evrensel ve sürekli kurumlarından birisini oluşturan aile bütün toplumlarda var olan sosyal bir gerçekliktir. Bu sebeptendir ki kadim tüm dinlerde ve milletlerde toplumun temelini oluşturan aile kurumuna büyük önem atfedilmiş ve gerek kurulması gerekse devamlılığı için birtakım kurallar getirilmiştir.² Aileye şekil veren kurallar; dini, hukuki, ahlaki ve örf-adet kuralları şeklinde kendini göstermektedir.³ Ancak diğer tüm alanlarda olduğu gibi bu hususta da işin zorunlu kısmını belirleyen hukuk kurallarıdır.

Türkler Müslüman olduktan sonra doğal olarak bütün hukuki ve sosyal yapılarını İslam dinine uygun hale getirmişlerdir. Bu bağlamda önceki Türk İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de aile hukukuna dair uygulamalarda İslam hukuku esas alınmıştır.⁴ Osmanlıda Tanzimat döneminde başlayan, yabancı hukuk sistemlerinden yapılan iktibaslar Cumhuriyet döneminde hız kazanarak birçok alanda devam etmiştir. Bunlardan biri de 1926'da İsviçre Medeni Kanunu'ndan iktibas edilen -aile hukukunu da içeren- Türk Medeni Kanunu'dur. Böylece Türklerin Müslüman olduktan sonra bin yılı aşkın bir süredir kullandıkları aile hukukuna dair kurallarda köklü bir değişikliğe gidilmiştir. Zira Türk toplumunun sosyal yapısına pek uymayan, tamamen farklı bir sosyal temeli olan bir hukuk sistemi benimsenmiştir. Fakat buna rağmen her iki aile hukuk sisteminin örtüştüğü alanlar da mevcuttur.

İslam hukukunda ve Türk Medeni Kanunu'nda yeni bir ailenin oluşabilmesi için zorunlu olan en temel şey, şartlarını taşıyan bir erkek ile bir kadının⁵ usulüne uygun bir anlaşma/nikâh yapmalarıdır.⁶ Yani evlilik, nikâh ile gerçekleşmiş olup böylece yeni bir aile kurulmuş olur.⁷ Her iki hukuk sistemi de kişilerin, kimlerle evlenip evlenemeyeceğinin sınırlarını belirlemiştir. Her ikisinin ittifak ettikleri evlilik engelleri olduğu gibi bu noktada ayrıldıkları hususlar da mevcuttur. Her iki hukuk sisteminde de evlilik için zorunlu belli şartların olması aranmış, belirli yakınlıktaki hısımlar ve belirli kimseler arasında evlilik yasaklanmıştır.

Bu çalışmada İslam aile hukuku ve TMK aile hukuku sisteminin genel yapısı ve her iki sistemde evlenme engelleri kısaca ifade edildikten sonra bu iki sistemde farklılık arz eden evlilik engellerinin neler

² Mehmet Akif Aydın, "Aile", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/196-200.

³ F. Necmeddin Feyzioğlu, *Aile Hukuku* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1979), 90.

⁴ İslam aile hukuk kurallarının Türk aile yapısı üzerindeki sosyo-kültürel etkileri açısından bk; Adnan Koşum, "İslâm Aile Hukuku Normlarının Türk (Aile) Kültürüne Yansımaları", *SDÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/29 (Aralık 2012), 83-104.

⁵ Evlilik sözleşmesinin/nikâhın taraflarının erkek ve kadın olduğu hususunda bk; *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi* (Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2021), md. 4; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve İstilahat-ı Fikhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, ts.), 2/5; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: Nesil yayınları, 1996), 1/291; Halil Cin, *İslam Ve Osmanlı Hukukunda Evlenme* (Konya: Selçuk Üni. Yayınları, 1988), 59; Feyzioğlu, *Aile Hukuku*, 89; Abdurrahman Savaş, *İslam Hukuku Ve Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Hükümsüzlüğü Ve Hukuki Sonuçları* (İstanbul: M.Ü. Sos. Bil. Ens. Y. Lisan Tezi, 2006), 54, 96; *Evlendirme Yönetmeliği* (07 Kasım 1985), m. 2/f.

⁶ Bir erkekle bir kadının evlilik birliği kurmasını sağlayacak yasal işlem olan nikâh kavramı sözlükte "birleştirme, bir araya getirme; evlenme, evlilik; cinsel ilişki" gibi anlamlara gelir. Fıkıh terminolojisinde, "Şer'an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini" ifade eder. Muhammed b. A'la Tehânevî, *Keşşâfü'l-İstilahâtü'l-fünûn* (Beyrut: Mektebetü'lübnan, 1996), "nkh" 2/1727; Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Daru Sadır, 1414), "nkh" 2/625-26; Fahreddin Atar, "Nikâh", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/112; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 456; Abdülvehhâb Hallaf, *Ahkâmü'l-ahvâli's-şahsiyye fi's-şer'iati'l-İslâmiyye* (Kahire: Daru'l-Kutübü'l-Mısriyye, 1938), 13; Ahmed Muhammed Ali Davud, *el-Ahvâli's-şahsiyye* (Amman: Darü's-Sekafe, 2009), 1/26; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam hukuku* (İstanbul: İslam Hukuku Külliyyatı, 1983), 176; Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku* (M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2022), 23; Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 39.

⁷ Aile kavramının Türk Medeni Kanunu'nda bir tanımı olmamakla birlikte Kanun'un ikinci kitabı aile hukukuna ayrılmış olup buradaki genel anlatım yapısından ailenin nikâh akdi ile kurulacağı anlaşılmaktadır. Aile kavramının hem İslam hukuku hem de Türk hukuk çerçevesindeki tanımı için bk; Akif Dursun, "Aile Kavramı, İslâm Hukukunda Ve Türk Hukukunda Ailenin Tanımı Ve Kapsamı", *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7/13 (2022), 407-448; Döndüren, *Delilleriyle İslam hukuku* 159; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 11; Mehmet Selim Aslan, *İslam aile hukuku* (Bursa: Emin Yayınları, 2015), 20-24; Turgut Akıntürk, *Türk medeni hukuku: aile hukuku* (İstanbul: Beta, 2006), 2/4-6; Serda Kurtoğlu, *Türk medeni hukuku dersleri* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1977), 120; Kemaleddin Birsan, *Medeni hukuk dersleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi yayınları, 1959), aile hukuku 4.

olduğunun incelenmesi hedeflenmiştir. Burada bu konu bir bütünlük arz edecek mahiyette ve genişlikte ele alınacaktır.⁸

İslam aile hukuku ile Türk aile hukukunu mukayeseli olarak ele alan birçok eser mevcuttur.⁹ Fakat iki hukuk sisteminde farklılık arz eden evlenme engelleri mukayeseli olarak çalışılmadığı için bu noktada bir eksiklik olduğu, yapılacak bu çalışmanın bu eksikliği kısmen de olsa gidereceği kanaatindeyim.

2. İslam Aile Hukuku ve Türk Medeni Kanunu'nun Genel Karakteristiği ve Evliliğe Yaklaşımı

İslâm, hukukî açıdan evliliği, kuruluşu tamamen karşılıklı rızaya dayanan medenî bir akit haline getirmiştir.¹⁰ Ancak bu akit ile toplumun temeli kabul edilen aile oluşturulduğu için nikâh, hukukî bir akit olma niteliğinin yanında taraflara dini ve ahlaki sorumluluklar da yükleyen bir ahit/mîsâk olarak da kabul edilmiştir.¹¹ Böylece aile kurumuna yüksek dinî-ahlâkî bir boyut kazandırılmıştır.¹²

İslam hukukunda aile hukukuna dair düzenlemeler, Kur'an ve Sünnet tarafından ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur. Zirâ Kur'an'da, aile hukuku ile ilgili pek çok ayet bulunduğu gibi¹³ hadis kaynaklarının ilgili bölümlerinde de birçok hadis bulunmaktadır.¹⁴ Bu nedenle İslâm aile hukukunda hukukî düzenlemeleri büyük oranda nasların belirleyip şekillendirdiği ifade edilebilir. Bu sebeple diğer alanlarda olduğu gibi aile hukuku alanında da nasların belirlemiş olduğu kat'î sınırlar sonradan değiştirilemez/taabbüdî niteliktedir. Diğer bir ifade ile bunlar, emredici ve kısıtlayıcı kurallar olması hasebiyle yorum yoluyla genişletilemez veya daraltılamaz. Ancak İslam hukukçuları, diğer kaynakları da kullanarak bu konuların daha iyi anlaşılması için konuları formüle ederek detaylandırmışlardır.¹⁵

Türk Medeni Kanunu'nun ve diğer kanunların genel karakterini belirleyen günümüz anayasasında aile, toplumun temeli olarak nitelendirilmiştir.¹⁶ Ancak vahiy kaynaklı olan İslam hukukundan farklı olarak laikliği temel kabul eden anayasa¹⁷ ve bu anayasanın ruhuna/genel yapısına uygun hazırlanan TMK, yapmış olduğu tüm düzenlemeleri bu anlayışla ortaya koymaktadır. Bu sebeple her iki hukuk sisteminin düzenlemiş olduğu konularda ittifak veya ihtilaf ettikleri alanlar olsa bile temel yaklaşımları farklıdır. Zira birincisi vahiy kaynaklı iken ikincisi, dinin temel kaynaklarını referans almayı reddeden laikliği benimsemekte ve tüm kurallarını buna göre düzenlemektedir.

⁸ Çalışma konumuz olan bu farklılık arz eden evlenme engellerinin her biri daha detaylı bir şekilde müstakil çalışmalara muhtaçtır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla yeri geldiğinde bu konularda yapılan müstakil çalışmalara atıfta bulunacağız.

⁹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/281-407; Recep Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk* (Şanlıurfa: Şanlıurfa İlahiyat Vakfı Yayınları, 2020); Ayten Vahapoğlu Erol, *Karşılaştırmalı İslam milletlerarası özel hukuku : şahıs, aile, miras* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2013); Savaş, *İslam Hukuku ve Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Hükümsüzlüğü Ve Hukuki Sonuçları*; Nuri Kahveci - Yahya Bilginer, "Medeni Hukukla Mukayeseli Olarak İslam Hukukunda Evlenmenin Geçici Engelleri", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (Haziran 2021), 125-139; Özlem Tüzüner, "Türk ve İslâm Hukuku Bakış Açısından Evlenmenin Hukukî Niteliği Hakkında Bir İnceleme", *Ankara Barosu Dergisi* 1 (2013), 127-148.

¹⁰ Musa Amir Abdülazîz, *el-Ahvâlü's-şahsiyye fi's-şeriatü'l-İslâmiyye fihken ve kazaen: Zevac* (Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabi, 1984), 4-6; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/291-94; Selma Eşkan, *İslam aile hukukunda evlilik engeli olarak din farkı problemi* (Erzurum: A.Ü. Sos. Bil. Ens. Doktora Tezi, 2007), 16; Mehmet Günay, "İslam Hukukunda Hükümsüzlük Teorisi" Ve Şüphe Doktrini Bağlamında Evlenme Engelleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 3 (2004), 167.

¹¹ en-Nisâ 4/21; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/295.

¹² Halil İbrahim Acar, *İslam aile hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2022), 20.

¹³ Kur'an-ı Kerim'de ailenin dini, ahlaki ve hukuki yönlerine temas eden yüzden fazla ayet olmakla birlikte biz burada hukuki yönden var olan ayetlere işaret edeceğiz. el-Bakara 2/221-223, 226-237, 240-241; en-Nisâ 4/3-4, 15-16, 19-25, 34-35, 127-130; el-Mâide 5/5; el-İsrâ 17/32; en-Nûr 24/2-9, 23, 30-33; el-Furkân 25/68; er-Rûm 30/21; Lokmân 31/14; el-Ahzâb 33/4-5, 37, 49-52, 55; el-Ahkâf 46/15; el-Mücâdele 58/1-4; el-Mümtehine 61/10-11; et-Talâk 65/1-7.

¹⁴ İslam aile hukuku ile ilgili birçok hadisi, başta fıkıh konularına göre yazılan hadis kitaplarının nikâh, talak ve nafaka bölümleri olmak üzere hadis kaynaklarının diğer bölümlerinde de bulmak mümkündür. Bir örnek olması için sadece Sahih-i Buhari'de nikâh, talak ve nafaka bölümlerinde – bazı mükerrerler olmakla birlikte- 300'den fazla hadis yer almaktadır. Bk; Ebu Abdullah Muhammed b. İsmâil Buhârî, *Şahih-i Buhârî* (Bulak: Sultaniyye Matbatu'l Kubra el-Emiriyye, 1311), "nikâh" 5063-5250, "talak" 5251-5350, "nafakât" 5351-5372.

¹⁵ Şamil Dağcı, "İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-I", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39/1 (1999), 176; İslam aile hukukunun kaynakları hakkında bk; Mehmet Akif Aydın, *İslam Osmanlı aile hukuku* (İstanbul: İfav Yayınları, 1985), 5-12.

¹⁶ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası), 2709 (18 Ekim 1982), m. 41.

¹⁷ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, m. 2.

Hemen bütün dinlerde ve hukuk sistemlerinde evlilik için zorunlu belli şartların olması aranmış, belirli yakınlıktaki hısımlar ve belirli kimseler arasında evlilik yasaklanmıştır. Yasaklama sınırlarının dar veya geniş tutulması bu sistemlerin benimsediği temel inanç ve felsefe, toplumun gelenekleri, ahlâkî anlayışları ve aileye verilen önemle yakından ilgilidir.¹⁸

3. İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri

İslâm hukukunda evlenme engelleri sürekli ve geçici olmak üzere iki gruba ayrılır.

3.1. Sürekli Evlenme Engelleri

Bunlar kan/nesep hısımlığı, sıhrî/ kayın hısımlığı ve süt/radâ' hısımlığı olan kimseler şeklinde üç başlık altında toplanmaktadır.¹⁹

3.1.1. Kan Hısımları

1. Usul/üst soy hısımları. Anne ile anne ve baba tarafından bütün nineler. 2. Fürû'/alt soy hısımları. Kızlarla kız ve oğul tarafından bütün kız torunlar. 3. Anne ve babanın fürû'u. Kız kardeşlerle kız ve erkek kardeşlerin kızları ve kız torunları. 4. Dede ve ninelerin sadece birinci derece fürû'u. Halalar ve teyzeler. Anne, baba, dede ve ninenin hala ve teyzeleri de bu grubun hükümlerine tâbidir.²⁰

3.1.2. Sıhrî/Kayın Hısımları

1. Babanın ve dedelerin eşleri, yani kişinin üvey anneleri ve üvey nineleri. 2. Oğul ve erkek torunların eşleri. 3. Kayınvâlîde ile eşin baba ve anne tarafından nineleri. 4. Eşin başka kocadan olan kızları ile kız torunları. Ancak son gruptakilerin yasak kapsamına girmesi için nikâh akdi yeterli olmayıp zifafın da gerçekleşmesi gerekir.²¹

3.1.3. Süt/Radâ' Hısımları

Bu, çocukla öz annesi dışında kendisini emziren kadın ve onun belli derecedeki akrabalarıdır.²² (Bunları aşağıda anlatacağız.)

3.2. Geçici Evlenme Engelleri

Bunlar sekiz tanedir.²³ 1. Başkasının eşi olan kadın. Evli kadınla evlenmek yasak olduğu gibi iddet bekleyen kadınla evlenmek de yasaktır.²⁴ 2. Kan veya süt sebebiyle iki hısımla birlikte evlenme (sıhri civar hısımlığı).²⁵ 3. Kişinin üç defa boşadığı kadın. Bu engel, kadının bir başkasıyla geçerli bir evlilik yaptıktan sonra ikinci kocasının ölümü veya boşamasıyla ortadan kalkar.²⁶ 4. Beşinci kadın/çok eşlilik.²⁷

¹⁸ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/314; Fahreddin Atar, "Muharremât", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/6.

¹⁹ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/76; Hallaf, *Ahkâmü'l-ahvâlî's-şahsiyye fi's-şeriatî'l-İslâmiyye*, 44.

²⁰ En-Nisâ 4/22-23; el-Ahzâb 33/50; Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğnî*, ed. Abdullah et-Türkî (Riyad: Dâru Alemlî Kütüp, 1997), 9/513 vd; HAK, m. 17; Abdülhamid, *el-Ahvâlî's-şahsiyye*, 46; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/315; Hallaf, *Ahkâmü'l-ahvâlî's-şahsiyye fi's-şeriatî'l-İslâmiyye*, 56; Recep Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk* (Şanlıurfa: Şanlıurfa İlahiyat Vakfı Yayınları, 2020), 78.

²¹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fi tertibi's-şerâ'i'*, 2/258-62; HAK, m. 19; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/92; Hallaf, *Ahkâmü'l-ahvâlî's-şahsiyye fi's-şeriatî'l-İslâmiyye*, 47; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 78.

²² En-Nisâ 4/23; Ebû İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Mısır: Şeriketü Mustafa el-Bâbî el-Halabî, 1975), Rada' 1 (1146); HAK m. 18; Hallaf, *Ahkâmü'l-ahvâlî's-şahsiyye fi's-şeriatî'l-İslâmiyye*, 48-49; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 79.

²³ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/100-114; Hallaf, *Ahkâmü'l-ahvâlî's-şahsiyye fi's-şeriatî'l-İslâmiyye*, 51-57.

²⁴ el-Bakara 2/228, 234-35; et-Talak 65/4.

²⁵ en-Nisâ 4/23; Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-şahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dâru İhyai'l Kutbi'l Arabiyye, 1374), "Nikâh" 37 (no 1408).

²⁶ el-Bakara 2/229-230.

²⁷ en-Nisâ 4/3; HAK, m. 13-16. HAK'da lian, ihramlı olma ve mülkiyete bağlı engeller ele alınmamıştır. Din farklılığı 58. Maddede nikahın batıl olması başlığında geçmektedir.

5. Din farkı. 6. Liân.²⁸ 7. İhramlı olma. 8. Mülkiyet ilişkisi. Burada ifade edilen engeller ortadan kalkınca evlenme yasağı da kalkar.

4. Türk Medeni Kanunu'nda Evlenme Engelleri

Türk Medeni Kanunu'nda ikinci kitap, aile hukuku başlığını taşımakta olup ilgili konular m.118'den 494'e kadar üç kısımda ele alınmıştır. Birinci kısım evlilik hukuku, ikinci kısım hısımlık, üçüncü kısım vesayet başlıklarını taşımaktadır.²⁹

Türk Medeni Kanunu'nda evlenme ehliyeti ile ilgili konular işlendikten sonra evlenme engelleri; sürekli veya geçici olduğu belirtilmeksizin hısımlık, önceki evlilik ve akıl hastalığı şeklinde gruplandırılmış, ancak konunun anlatımında bunların bir kısmının sürekli bir kısmının ise geçici olduğu anlaşılmaktadır.

4.1. Hısımlık Sebebiyle Aralarında Evlenme Yasağı Olanlar

"1. Üstsoy ile altsoy arasında; kardeşler arasında; amca, dayı, hala ve teyze ile yeğenleri arasında. 2. Kayın hısımlığı meydana getirmiş olan evlilik sona ermiş olsa bile, eşlerden biri ile diğerinin üstsoyu veya altsoyu arasında. 3. Evlât edinen ile evlâtlığın veya bunlardan biri ile diğerinin altsoyu ve eşi arasında."³⁰ şeklinde düzenlenmiştir.

4.2. Önceki Evlilik

"Yeniden evlenmek isteyen kimse, önceki evliliğinin sona ermiş olduğunu ispat etmek zorundadır."³¹ derken evli bir kimsenin ikinci bir evlilik yapmasının yasak olduğu ifade edilmektedir. Evliliği sona eren kadının yeniden evlenebilmesi için gerekli olan şartlar ise TMK'nun 132. maddesinde düzenlenmiştir.³²

4.3. Akıl Hastalığı

"Akıl hastaları, evlenmelerinde tıbbî sakınca bulunmadığı resmî sağlık kurulu raporuyla anlaşılmadıkça evlenemezler."³³ denilerek akıl hastalarının mutlak olarak değil sağlık açısından sorun varsa evlenmelerinin yasak olduğu ifade edilmiştir. Evliliğe engel teşkil eden diğer hastalıklar Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda düzenlenmiştir.³⁴

TMK'da evlenme ehliyetinin olmaması veya evlenme engellerinden birinin olması durumunda evliliğin mutlak butlan ile hükümsüz olacağı ifade edilmiştir.³⁵ TMK'nın düzenlemiş olduğu evlilik engelleri emredici ve kısıtlayıcı kurallar olması hasebiyle bunlar yorum yoluyla genişletilemez veya daraltılamaz.

İslam hukuku ve Türk hukukunda yukarıda ifade ettiğimiz şekilde kan hısımları ile kayın hısımları arasında ve evli olan kadınla evlilik olmayacağı noktasında ittifak mevcuttur. Kan hısımları ve kayın hısımları içerisinde ayrıldıkları iki husus ile ayrıldıkları diğer evlilik engelleri aşağıda anlatılacaktır.

5. İslam Aile Hukuku ve TMK'daki Farklılık Arz Eden Evlenme Engelleri

5.1. Din Farklılığı

Evliliğin sürekliliği, eşlerin huzur ve mutluluğu amacıyla evlenecek kişiler arasında özellikle "dinde birlik/denklik" önemli bir prensiptir. Zira insanların düşünce ve eylemlerine etki eden en önemli amillerden biri de dindir.³⁶ Bu sebeple başta Yahudilik ve Hristiyanlık olmak üzere birçok dinde başka din mensuplarıyla evlenme yasaklanmıştır.³⁷

²⁸ en-Nûr 24/6-9.

²⁹ Türk Medeni Kanunu (TMK), 4721 (22 Kasım 2001), m. 118-494.

³⁰ TMK, m. 129.

³¹ TMK, m.130.

³² TMK, m.132.

³³ TMK, m. 133.

³⁴ *Umumi Hıfzıssıhha Kanunu* 1593 (24 Nisan 1930), m. 123; Türk Medeni Hukukundaki evlenme engelleri Evlendirme Yönetmeliği, (07 Kasım 1985), m. 15'te de sayılmaktadır.

³⁵ TMK, m. 145.

³⁶ Şamil Dağcı, "İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-II", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (ts.), 137.

³⁷ Atar, "Muharremât", 31/7; Açar, *İslam Aile Hukukunda Müslümanlarla Gayrimüslimler Arasında Nikah Akdi*, 5-19, 37; Ali Aslan Topçuoğlu, "Yahudilik-Hristiyanlık ve İslâm Hukuku'na Göre Nikâh Akdine Etkisi Bakımından Din Farklılığı", *Dinbilimleri*

İslâm dininde de başka din mensupları (müşrik, kafir) ile evlilik yasaktır.³⁸ Ancak erkeklerin ehl-i kitap kadınlarla evlenmesi bundan istisna edilmiştir.³⁹ Buna göre Müslüman bir kadın sadece Müslüman bir erkekle, Müslüman bir erkek ise Müslüman ve ehl-i kitap bir kadınla evlenebilir.⁴⁰

İslam hukukçularının çoğunluğu bu hükme varırken Bakara sûresinin 221. ayetinde “İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan kadınlarla (el-müşrikât) evlenmeyin.... İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan erkeklerle (el-müşrikîn) de kadınlarınızı evlendirmeyin...” geçen “müşrik” kelimesi ile Mümtehine sûresinin 10. ayetindeki “Ey iman edenler! Mümin kadınlar göç ederek size geldiklerinde -onların imanlarını Allah daha iyi bilmekle beraber- siz onları sınayın. Eğer mümin olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere iade etmeyin. Bunlar onlara helâl değildir, onlar da bunlara helâl olmaz...” “kafir” kelimesinin “Müslüman olmayan” anlamında kullanıldığını –Nisâ sûresi 141. ve Tegâbün sûresi 2. ayetinin de delaleti ile- kabul ettikleri için Müslüman erkek ve kadının başka din mensupları ile evlenmesinin yasak olduğunu düşünmüşlerdir. Fakat Mâide sûresinin 5. ayetiyle getirilen istisna sebebiyle Müslüman erkeklerin ehl-i kitap kadınlarla evlenebilecekleri hükmü getirilmiştir. Bu ayette “...Gayri meşrû ilişkide bulunmak veya gizli dost tutmak şeklinde değil de meşrû bir nikâhla evlenmek şartıyla mümin kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar -mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helâldir....” denilmektedir. Sahabeden ehl-i kitap kadınlarla evlenenler olmuş, kimse de buna itiraz etmediği için bu konuda icma oluşmuştur. İslâm toplumlarında ilk devirlerden itibaren görülen uygulama da bu şekilde olmuştur.⁴¹

İslam hukukçularının bir kısmı ise konuyla ilgili ayetlerde geçen “müşrik”, “kafir” ve “ehl-i kitap” kavramlarını farklı değerlendirerek farklı yönde kanaat getirmişlerdir.⁴² Abdullah İbn Abbas bu konuda farklı bir yorum getirerek zimmî/İslam ülkesi vatandaşı olan ehl-i kitap kadınlarıyla evlenmenin helal, diğerleriyle evlenmenin ise haram/mekruh olduğunu söylemiştir.⁴³ Çağdaş bazı ilahiyatçılar ise konuya daha farklı zaviyeden bakarak daha önce İslam hukukçularının çoğunluğunun kabul ettiği görüşün aksine din farklılığının evlenmeye mani olmayacağını savunmuşlardır.⁴⁴

İslam hukukunda farklı din mensupları ile evlilik hakkındaki farklı görüşlerin değerlendirilmesi ve bunun dini, ahlaki, psiko-sosyal ve kültürel olumsuzluklarının ele alınması müstakil çalışmaların konusu olacak boyuttadır. Bu konuda müstakil çalışmalara işaret ederek bu konudaki genel kabul gören görüşü vermekle yetiniyoruz.⁴⁵

1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Karamanesi’nin (HAK) 58. maddesi de, Müslüman bir kadının Müslüman olmayan bir erkek ile evliliğini batıl saymıştır.⁴⁶ Bu hüküm İsviçre Medeni Kanunu’nun

Akademik Araştırma Dergisi 10/2 (2010), 84-89; Halil İbrahim Acar, “Evlenme Engeli Olarak Din Farkı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2002), 31.

³⁸ el- Bakara 2/221; el-Mümtehine 60/10.HAK’si din farklılığını evlilik manileri başlığı altında ele almamış, nikahın fesad ve butlanı başlığı altında sadece Müslüman bir kadının gayrimüslim biriyle nikahının batıl olduğunu söylemiştir. Bk; HAK, m. 58.

³⁹ el- Mâide 5/5.

⁴⁰ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fikhiyye Kamusu*, 2/103-4; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/318; Abdülhamid, *el-Ahvâlü’ş-Şahsiyye*, 65-69; Hallaf, *Ahkâmü’l-ahvâlî’ş-Şahsiyye fi’ş-Şeriatî’l-İslâmiyye*, 55-57; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 88; Topçuoğlu, “Yahudilik-Hıristiyanlık Ve İslâm Hukuku’na Göre Nikâh Akdine Etkisi Bakımından Din Farklılığı”, 83.

⁴¹ Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr Merginani, *el-Hidâye*, ed. Talal Yusuf (Beyrut: Daru İhyai’t Tûrasi’l Arabî, ts.), 1/188; Alaeddin Ebû Bekr b. Mes’ud Kâsânî, *Bedâ’i’u’ş-Şanâ’i’ fi tertîbi’ş-Şerâ’i’* (Daru’l-Kutübü’l-İlmiyye, ts.), 2/270-71; Ahmed b. Ali Cessas, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, ed. Muhammed Sadık Kamhâvî (Beyrut: Daru İhyai’t Tûrasi’l Arabî, 1405), 2/15-16, 3/323-26; Fahreddin Muhammed b. Ömer Râzî, *Tefsir-i kebir (Mefâtîhu’l-ğayb)* (Beyrut: Dâru İhyai’t Tûrasi’l Arabiyyi, 1420h), 6/410; Atar, “Muharremât”, 31/7.

⁴² et-Tevbe 9/30; Cessas, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 2/15, 3/324; Râzî, *Mefâtîhu’l-ğayb*, 6/410.

⁴³ Cessas, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 2/17, 3/326.

⁴⁴ Hüseyin Atay, *Kur’an’a Göre Araştırmalar I* (Ankara: Detay, 2020), 83-87; Yaşar Nuri Öztürk, *Kur’an’daki İslam* (İstanbul: Yeni Boyut, 1997), 425-426; Süleyman Ateş’in görüşleri için bk; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 89-90; Abdülaziz Bayındır, “Din Farkının Evliliğe Etkisi”, <https://www.suleymaniyevakfi.org/bulten/din-farkinin-evlilik-etkisi.html>, 06 Haziran 2024; Çağdaş yaklaşımlar için ayrıca bk; Açar, *İslam Aile Hukukunda Müslümanlarla Gayrimüslimler Arasında Nikah Akdi*, 77-83.

⁴⁵ Açar, *İslam Aile Hukukunda Müslümanlarla Gayrimüslimler Arasında Nikah Akdi*; Acar, “Evlenme Engeli Olarak Din Farkı”; Eşkan, *İslam aile hukukunda evlilik engeli olarak din farkı problemi*; Topçuoğlu, “Yahudilik-Hıristiyanlık Ve İslâm Hukuku’na Göre Nikâh Akdine Etkisi Bakımından Din Farklılığı”; Dağcı, “İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-II”, 137-166; Kahveci - Bilginer, “Medeni Hukukla Mukayeseli Olarak İslam Hukukunda Evlenmenin Geçici Engelleri”, 127-130.

⁴⁶ HAK, m. 58.

benimsenip iktibas edilmesi sırasında bir fıkra ile evliliğin butlan sebeplerini düzenleyen Medeni Kanun'un 112. maddesine ilave edilmiş, ancak bu hüküm TBMM encümenince çıkarılmıştır.⁴⁷

Günümüz Türk hukukunda din farklılığının evlenme engeli teşkil edip etmediği hususuna gelince TMK'da bununla ilgili bir hüküm yoktur. Fakat Anayasa'nın 10. maddesi bu konudaki hükme delil teşkil etmektedir.⁴⁸

Anayasa'nın hükmüne göre inanç farklılığına bakılmaksızın herkes kanun önünde eşittir ve kanunun kendilerine tanıdığı haklardan yararlanırlar. Ayrıca ek fıkrada da belirtildiği üzere kadın ve erkek eşit haklara sahiptir. Tabii buradaki bu hüküm, tüm haklar açısından ifade edilmiş genel bir hükümdür. Yine Anayasa'da ifade edilen "*Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.*"⁴⁹ hükmüne göre de adeta farklı dinlere mensup kişilerin eşitlik esasına dayalı olarak aile kurabilecekleri ifade edilmiştir.

TMK'da hak ve fiil ehliyetini düzenleyen maddeler de konumuza dolaylı da olsa ışık tutacak mahiyettedir.⁵⁰ Bu maddelerde geçen "her insan", "her ergin kişi" ifadeleri hukukun kendilerine tanıdığı haklardan yararlanabilmek için herhangi bir dinî mensubiyetin önemli olmadığını göstermektedir.

Diğer taraftan TMK'nın düzenlemiş olduğu evlilik engelleri emredici ve kısıtlayıcı kurallar olması sebebiyle bunların yorum yoluyla genişletilmesi veya daraltılması söz konusu değildir. Bu engeller içerisinde din farklılığına yer verilmemiştir.

Görüldüğü üzere farklı din mensupları ile evlenme hususunda İslam hukuku kadınlar için genel olarak, erkekler için ise ehl-i kitap kadınlar hariç diğer din mensupları ile evlenmeyi yasak kabul etmiştir. TMK ise bu konuda bir yasak koymamıştır. İslam hukuku ile TMK'nın, din farklılığını evlilik engeli kabul edip etmemedeki bu farklı yaklaşımları her iki sistemin temel yapısı ile alakalıdır. Zira İslam hukuku vahiy kaynaklı olup bu noktada Müslümanlar ile gayrimüslimleri ayrı değerlendirmektedir. TMK ise dinî referansı reddeden laikliği temel prensip kabul eden bir hukukun parçasıdır. Bu sebeple evlilik noktasındaki düzenlemelerini insanların dinî farklılıklarına göre değil hak ve fiil ehliyeti sahibi olup olmamalarına göre düzenlemektedir.

5.2. Süt/Rada' Hısımlığı

Süt hısımlığı, çocukla öz annesi dışında kendisini emziren kadın ve onun belli derecedeki akrabaları arasında meydana gelen hısımlığı ifade eder.⁵¹ Süt veren kadın, sütünü emen çocuğun sütannesi, kadının kocası sütbabası olur. Adeta süt emen bu çocuk süt emziren kadının öz çocuğu gibi olur. Dolayısıyla sütanne ve sütbabanın aralarında evlilik engeli olan nesep, kayın ve süt hısımları bu çocuğun da akrabası sayılır.⁵² Bu çocukla bu akrabalar arasında da evlilik engeli oluşur, nesep akrabalığından doğan diğer hak ve yükümlülükler söz konusu değildir.⁵³ Ancak süt emen çocuğun bütün akrabaları değil kendisiyle birlikte sadece eşi, çocukları ve torunları sütanne ve sütbabanın akrabası olur.⁵⁴ Bu ilişkiyi özetleyen şöyle bir kural vardır; "Emenin emzirene nefsi, emzirenin emene nesli haram olur." "Nefis" derken süt emenin hem kendisi hem de eşi ve fûrûu, "nesil" derken de emzirenin hem kendisi hem de usul ve fûrûu anlaşılmalıdır. Yaygın olan bu kaide sadece emziren kadın yönünden haram olanları içine almaktadır.⁵⁵ Süt emen çocuğun bu aile ile olan ilişkisini evlilik engeli teşkil etme noktasında kısmen Türk Medeni Kanunu'ndaki evlatlığa benzetebiliriz.⁵⁶

⁴⁷ A. Esat Arsebük, *Medeni Hukuk II Aile Hukuku* (Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi, 1940), 634; Dağcı, "İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-II", 143.

⁴⁸ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, m. 10.

⁴⁹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, m. 41.

⁵⁰ TMK, m. 8, 10.

⁵¹ Ahmet Yaman, "İslam Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akrabalığı", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2002), 58.

⁵² Atar, "Muharremât", 31/7.

⁵³ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve İstılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/82.

⁵⁴ Acar, *İslam aile hukuku*, 65.

⁵⁵ Orhan Çeker, "İslam Hukukunda Süt Akrabalığı", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 34 (2019), 355; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 79.

⁵⁶ TMK, m. 129/3.

Süt emen kişi ile bu akrabalar arasında evlilik engeli oluşabilmesi için emmenin hangi yaşa kadar olması gerektiği, sütün miktarı ve annenin memesinden olup olmaması hususlarında İslam hukukçuları farklı kanaatler belirtmişlerdir.⁵⁷ Ebu Hanife'ye göre emme, çocuğun ilk 30 aylık döneminde olması gerekir. Diğer hukukçulara göre ise 24 aylık dönemde olması gerekir.⁵⁸ Hz. Aişe ve Zahirilere göre herhangi bir yaş sınırı olmaksızın emme haramlık oluşturmaktadır.⁵⁹ Hanefi ve Malikilere göre az veya çok emmenin bir etkisi yok aynı sonucu doğurur. Şâfiî ve bir rivayete göre Hanbelilere göre ise beş ayrı zamanda doycak kadar emme haramlık oluşturur.⁶⁰ Caferi ve Zahirilere göre haramlık oluşabilmesi için çocuğun, kadının memesinden emmesi gerekir, bir kaba konup çocuğa içirilen süt ile haramlık oluşmaz.⁶¹

İslam hukukçularının kendilerine göre aradıkları şartların oluşması ile gerçekleşen süt emme, yukarıda ifade edilen akrabalar arasında evlilik engeli oluşturur. Bilmeden evlenip sonradan kesin olarak süt yoluyla aralarında evlenme engeli olduğu anlaşılan kişilerin ayrılmaları gerekir. Bu evlilik Ebu Hanife'ye göre fasit, İmameyn'e göre batıldır. Şâfiî ve Hanbelilere göre ise nikâh kendiliğinden son/infisah olur.⁶²

1926'da ilk Türk Medeni Kanunu'nun kabulü esnasında İslam hukuku ve yerleşik uygulamanın etkisi ile süt hısımlığı, 92 ve 112. maddelerinde evlilik engeli olarak düzenlemiş fakat yürürlükten önce bu maddeler matbaada ilginç bir şekilde silinmiştir. Türkiye'de o günden yeni TMK'nın çıkarıldığı 2001 tarihine kadar Meclis'te Kabul edilen kanun maddesi değil, Adliye Nazırı Mahmut Esat (Bozkurt) tarafından matbaada düzenlenen madde yürürlükte kalmıştır. 2001 tarihinde yürürlüğe giren yeni TMK'da süt akrabalığına yine yer verilmemiştir.⁶³

İslam hukukunda süt hısımlığının evlenme engeli teşkil etmesi Kur'an ve sünnetle sabit olmuş ve İslam hukukçuları da bunları detaylı bir şekilde incelemişlerdir. TMK ise İsviçre Medeni Kanunu esas alınarak hazırlandığı için Türk toplumunda yaygın olarak var olan ve öteden beri evlilik engeli olarak görülen süt emme hadisesini bir evlenme engeli olarak görmemiştir.

5.3. Çok Eşlilik

Çok eşlilik kavramı ile bir erkeğin, birden fazla kadınla evlenmesi kastedilmektedir.⁶⁴ İnsanlık tarihinde yaygın bir geçmişe sahip bulunan çok eşliliğin, birçok millet ve toplumda uygulandığı bilinmektedir.⁶⁵ Semavi dinlerden Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta çok eşliliği yasaklayan bir hüküm yoktur.⁶⁶

⁵⁷ Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid* (Kahire: Daru'l-Hadis, 2004), 3/59.

⁵⁸ Ebu Hanife, Ahkâf süresinin 15. ayetini delil olarak almıştır. Diğer hukukçular ise Bakara süresi 233 ile Lokman süresi 14. Ayeti delil olarak kabul etmişlerdir.

⁵⁹ Bu görüşte olanlar Nisâ süresi 23. Ayetinde geçen "sizi emziren sütanneleriniz" cümlesinin mutlak bir ifade olduğundan hareketle bu sonuca varmışlardır. Ayrıca Ebu Huzeyfe'nin hanımı Sehle binti Süheyl, büyük yaşta evlerinde kalan Ebu Huzeyfe'nin evlatlığı olan Salim hakkında, Rasulüllah'a nasıl davranması gerektiğini sorunca, "onu emzir, kendine haram kıl" hadisini de delil olarak kullanmışlardır. Müslim, *el-Câmi'u's-şâhih*, "Rada", 28 (no 1453); Mâlik b. Enes İmam Mâlik, *el-Muvatta'*, nşr. Abdüvehhâb Abdüllatif, ed. Beşşar Avvad Ma'ruf, Mahmûd Muhammed Halil (Beirut: Müessesetü'r-Risale, 1382/1962), "Radâ", 2 (no 12); Acar, *İslam aile hukuku*, 67.

⁶⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/59-62; İbn Kudâme, *Muğni*, 11/309-315; Abdülhamid, *el-Ahvâlü's-şâhiyye*, 392.

⁶¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/62; Ebü Muhammed b. Ali İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, ed. Abdülgaffâr Süleyman el-Bendârî (Beirut: Daru'l Fikir, ts.), 10/185; Muhammed Cevad Mugniyye, *el-Fıkh ale'l-mezahibi'l-hamse*, 1982, 317-318; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 80.

⁶² İbn Kudâme, *Muğni*, 11/343-345; Hatîb Muhammed b. Ahmed Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, ed. Ali Muhammed Muavviz (Beirut: Daru'l-Kitabi'l-İlmiyye, 1994), 5/142; Acar, *İslam aile hukuku*, 71.

⁶³ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/316; Feyzioğlu, *Aile Hukuku*, 115; Hüseyin Hatemi - Rona Serozan, *Aile Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993), 121-122; Hüseyin Hatemi, "İsviçre'den Medeni Kanun Alınırken Yapılan Değişiklikler", *1926'dan Günümüze Türk İsviçre Medeni Hukuku*, ed. Şebnem Akipek Öcal (Ankara: Yetkin Yayınları, 2017), 1/491; Çeker, "İslam Hukukunda Süt Akrabalığı", 346-347.

⁶⁴ İbn Kudâme, *Muğni*, 10/15.

⁶⁵ Halil İbrahim Acar, "Poligami Konusunda Bazı Mülâhazalar", *Ekev Akademi Dergisi* 1/2 (1998), 189-193; İsmail Yalçın, "Günümüz İslam Aile Hukuku Kanunlarında Çok Eşlilik Üzerindeki Sınırlandırmalar", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/3 (2017), 1708.

⁶⁶ Kamil Ali Kevser - Salim Öğüt, "Çok Evlilik", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/365; Abdurrahman Kurt, "Dini Kaynakların Çoğuşliliğe İlişkin Görüşleri ve Osmanlılarda Çoğuşlilik", *Uludağ Üni. İlahiyat Fak. Dergisi* 8/1 (1999), 186-188.

İslâm'da tek eşlilik asıl olmakla birlikte prensip olarak çok eşlilik yasaklanmamış, belli durumlarda buna müsaade edilmiştir.⁶⁷ Ancak İslam hukuku, çok eşlilik için zorlaştırıcı birtakım şartlar getirmiş ve en çok dört kadınla evlenmeye izin vermiştir.⁶⁸ İslam hukukunda çok eşlilik bir ilke olmayıp istisnai haller için bir ruhsattır.⁶⁹

Kocasının ikinci eş almasını istemeyen kadın, Hanefilere göre boşama yetkisini eline alabilir ve istediği zaman kendisini boşar.⁷⁰ Hz. Ömer başta olmak üzere birçok sahabe ve tabinin de kabul ettiği, Ahmed b. Hanbel ile Kadı Şurayh'ın da benimsediği görüşe göre kadın, üzerine evlenilmemesini şart koşabilir, bu şarta uymak zorunludur aksi halde kadının, nikâhı fesh etme hakkı vardır.⁷¹ Osmanlı HAK, bu görüşü benimsemiştir.⁷²

Osmanlı HAK, Esbab-ı Mucibe Layihası'nda çok eşliliğin, İslâm'da zorunlu olmayıp izin verilen bir durum olması sebebiyle bu gibi durumlarda kamu otoritesinin çok eşliliği yasaklayabileceği veya birinci eşin rızasına bağlayabileceği ifade edilmiştir. Ancak birçok sebep ve maslahata binaen caiz kılınan bu durumun, şartların gerektirmesi halinde uygulanabilmesi için, birinci eşin rızası (m. 38) ve eşler arasında her konuda adaletli olunması şartı⁷³ ile birden fazla evliliğe izin verilebileceği ifade edilmiştir.⁷⁴ Böylece çok evlilik hukuken yasaklanmamakla birlikte şartları zorlaştırılmak suretiyle fiilen uygulanamaz hale getirilmek istenmiştir.⁷⁵

1924 tarihli Hukuk-ı Aile Kanunu Tasarısı,⁷⁶ 12. maddesinde tek eşliliğin asıl olduğunu belirtip çok evliliği zarurete, eşler arasında adaleti temin etme ehliyetine ve hâkimin iznine bağlamıştır.⁷⁷ Ayrıca 84. maddesi gereği ikinci bir eşle evlenen kişinin birinci karısı, bu sebeple ayrılık davası açabilir.⁷⁸

Günümüz İslâm ülkelerinde çok evlilik konusunda farklı kanunî düzenlemeler ve uygulamalar mevcuttur. En serbest şekilde Suudi Arabistan,⁷⁹ Ürdün⁸⁰ ve Irak'ta⁸¹ uygulanmaktadır. Yemen,⁸² Moritanya,⁸³ Pakistan ve Endonezya gibi birçok İslâm ülkesinde çok evlilik; hâkimin izni, birinci eşin rızası, iyi halin ve eşlerini geçindirebilecek ekonomik gücün ispatı, birinci eşte hastalık, kısırılık vb. bir durumun bulunması gibi birtakım şartlara bağlanmıştır.⁸⁴ Tunus'ta⁸⁵ ise Türkiye'deki gibi çok evlilik tamamen yasaklanmıştır.⁸⁶

⁶⁷ en- Nisâ 4/3. Bu ayet nazil olduktan sonra Müslüman olup dörtten fazla eşi olan kişilere Hz. Peygamber, dörtten fazla olan eşlerini boşamalarını emretmiştir. Bk; Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, ed. Şuayb el-Arnâvud (Daru'r Risale ile Alemiyye, 2009), "Nikâh", 40 (no 1952-53).

⁶⁸ Acar, *İslam aile hukuku*, 89.

⁶⁹ Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 86.

⁷⁰ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve İstilahat-ı Fikhiyye Kamusu*, 2/38.

⁷¹ İbn Kudâme, *Muğni*, 9/483.

⁷² HAK, m. 38; Mehmet Akif Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku* (İstanbul: İfav Yayınları, 1985), 215; Ahmet Yasin Küçükçiryaki, "Osmanlı Devletinde Tanzimat Sonrası Aile Hukuku Alanındaki Gelişmeler ve Hukuk-ı Aile Kararnamesi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/26 (2014), 191. Ayrıca çok eşlilik hakkında Osmanlı dönemindeki bazı tartışma ve uygulamalar için bk; Kurt, "Dini Kaynakların Çok eşliliğe İlişkin Görüşleri ve Osmanlılarda Çok eşlilik", 201-208.

⁷³ Her konuda adaletli olunması ile ilgili bk; İbn Kudâme, *Muğni*, 10/235; HAK, m. 74; Acar, "Poligami Konusunda Bazı Mülahazalar", 202-207.

⁷⁴ HAK, 89-90; Kararname'nin bu kararı hakkındaki değerlendirme için bk; Acar, *İslam aile hukuku*, 99-102.

⁷⁵ Hukuk-ı Aile Kararnamesi Komisyon heyetinin bu kanaate ulaşmasında dönemin farklı kültürel gruplarının etkisi konusunda bk; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 166-176; Niyazi Berkes, *Türkiye'de çağdaşlaşma* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015), 447-450.

⁷⁶ Bu tasarı ve ilgili komisyon hakkında bk; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 236-238; Elif Dursunüst, "Kabul Edilme Sürecinde Türk Kanun-ı Medenisi", *Usûl İslam Araştırmaları*, 12 (Aralık 2009), 161.

⁷⁷ Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 87.

⁷⁸ Acar, *İslam aile hukuku*, 102.

⁷⁹ Nizamü'l Ahvali'ş Şahsiyye, *Suudiarabistan Aile Kanunu* (2022), m.26/3.

⁸⁰ Kanunu'l Ahvali'ş Şahsiyye, *Ürdün Medeni Kanunu* 15 (2019), m. 28/6.

⁸¹ Kanunu Ahvali'ş Şahsiyye, *Irak Medeni Kanunu* 188 (1959), m. 13. Bu Kanunun bu maddesinin ilk halinde ikinci evlilik için hakim izni aranırken 1963 tarihinde yapılan değişiklikle bu şart kaldırılmıştır.

⁸² Kanunu'l Ahvali'ş Şahsiyye, *Yemen Medeni Kanunu* 20 (1992), m. 12.

⁸³ Müdevvetü'l Ahvali'ş Şahsiyye, *Moritanya Aile Kanunu* 52 (2001), m. 28/1. Burada bu maddede kadın kocasının kendisi üzerine ikinci bir eş almasını şart koşabilir. Fakat m. 45'te ise şartlara uyulması kaydıyla birden fazla evliliğin mümkün olduğu yazılmaktadır.

⁸⁴ Halil İbrahim Acar, *Aile ve Miras* (Bursa: Emin Yayınları, 2022), 73 (48 nolu dipnot); Yalçın, "Günümüz İslam Aile Hukuku Kanunlarında Çok Eşlilik Üzerindeki Sınırlandırmalar", 1719-1722; İbrahim Yılmaz, "İslâm Hukukunda Çok Eşliliği Meşru Kılan

İslam hukukunda çok eşlilik meselesi, üzerinde birçok eser yazılan konulardan biri olmuştur.⁸⁷ Bu tartışmalar neticesinde varılan genel kanaate göre çok eşlilik, bireysel ve/ya sosyal zorunluluklar sebebiyle yukarıda ifade edilen şartlar çerçevesinde İslam hukukunun ruhsat/izin verdiği istisnai bir durumdur.

Türk Medeni Kanunu mevcut evliliği, evlilik engelleri arasında saymıştır.⁸⁸ Gaiplik durumunda ise evliliğin feshine karar verilmedikçe kişi yeniden evlenemez.⁸⁹ Buna göre yeniden evlenecek kişi (erkek ya da kadın), önceki evliliğinin son bulduğunu ispatlamadan, gaiplik durumunda ise evliliğin feshine karar verilmeden ikinci bir evlilik yapamaz.⁹⁰

İslam hukuku erkek için aynı anda en fazla dört kadınla evlenmeye -yukarıda ifade edilen şartlar çerçevesinde- izin vermiş, beşinci bir kadınla evliliğe ise müsaade etmemiştir. Türk Medeni Kanunu ise hem erkek hem de kadın için ikinci bir eş ile evlenmesine müsaade etmemiştir.

5.4. Önceki Eş ile Yeniden Evlilik

İslâm hukukunda evliliğin önemli bir sebep bulunmadıkça keyfi olarak sona erdirilmesi doğru görülmemiştir.⁹¹ Ancak evliliğin, taraflara ciddi zarar vermesi durumunda ise boşanma meşru sayılmıştır.⁹² Buna da bir disiplin getirilerek talak/boşama hakkı üç ile sınırlandırılmıştır.⁹³

Talâk sayısının bir veya iki olması halinde buna küçük ayrılık denir. Bu durumda taraflar, tekrar bir araya gelebilirler. Talâk sayısının üçe ulaşması durumunda meydana gelen ayrılığa ise büyük ayrılık adı verilir.⁹⁴ Bu durumda kadın, başka bir erkekle sahil bir nikâhla evlenip ikinci eşinden ayrılmadan eski kocasıyla yeniden evlenemez.⁹⁵ İslam hukukçularının çoğunluğu, bu ikinci evlilikte sadece nikâh akdini yeterli görmeyip zifafın da olması gerektiği kanaatindedirler.⁹⁶ HAK de İslâm hukukçularının çoğunluğunun görüşünü benimsemiştir.⁹⁷ Burada sayılan şartlar yerine getirilmeden üç talakla boşanmış kadının eski kocası ile yeniden evlenmesi yasaktır.⁹⁸

Aslında burada kendisine talak yetkisi verilen erkeğe, bu yetkinin sorumluluğu hatırlatılmış ve suiistimal edilmesi halinde caydırıcılık özelliği olan ve hiçbir onurlu erkeğin kabul edemeyeceği bir müeyyide getirilmiştir.

Şartlar ve Buna Ruhsat Veren Özel Durumlar”, *bilimname* 37 (Ocak 2019), 559-591; <https://www.musawah.org/wp-content/uploads/2019/12/Positive-Developments-in-Muslim-family-laws-AR.pdf>. (erişim: 12.09.2024).

⁸⁵ Mecelletü'l Ahvali's Şahsiyye, *Tunus Medeni Kanunu* 13 (1956), m. 18.

⁸⁶ Kevser - Ögüt, "Çok Evlilik", 8/367.

⁸⁷ Çok eşlilik konusunda yapılmış birçok çalışma vardır. Bir kısmına burada atıfta bulunduk. Bunların dışında şu çalışmalara da bakılabilir; Abdünnasır Tevfik Attâr, *Teaddüdü'z-zevcat fi's-şeriatü'l-İslâmiyye* (Kahire: Müessesetü'l-Bustani, ts.); Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, 89-96; Mustafa Sibâî, *İslam ve Garblara Göre Kadın*, çev. İhsan Toksarı (İstanbul: Nida, 1969), 46-72; Mustafa Sibâî, *el-Mer'e beyne'l-fikh ve'l-kanun* (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1975), 71-133; Musa Carullah, *Hatun*, ed. Mehmet Görmez (Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 1999), 67-83; Bekir Topaloğlu, *İslâm'da Kadın* (İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1992), 103-132; Semra Ulaş, "İslâm'da Çok Kadınla Evlilik", *İslâmî Araştırmalar* 6/2 (1992), 52-63; Mehmet Özgü Aras, "İslâm'a Göre Çok Evlilik", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (2007), 183-188; İlhami Karabulut, *Kültür bağlamında Kur'an'da çok evlilik* (Ankara Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Y. Lisans Tezi, 2006).

⁸⁸ TMK, m. 130. Bu hüküm önceki Medeni Kanun'da 93 ve 94. maddelerde düzenlenmiştir.

⁸⁹ TMK, m. 131.

⁹⁰ Turgut Akıntürk, *Türk medeni hukuku : aile hukuku* (İstanbul: Beta Basım Yayım, 2006), 79-81; Selahattin Sulhi Tekinay, *Türk aile hukuku* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1966), 83-85.

⁹¹ İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, "Talâk", 1 (no 2018).

⁹² el- Bakara 2/228-232, 236-237, 241; et-Talâk 65/1-2.

⁹³ el- Bakara 2/229-230.

⁹⁴ Abdülhamid, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, 58-59; Halil İbrahim Acar, "Talâk", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/498-499.

⁹⁵ "İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa, bundan sonra kadın, boşayandan başka bir koca ile evlenmedikçe ona helâl olmaz. İkinci koca da onu boşarsa, birinci kocası ile bu kadının, Allah'ın kurallarına riayet edeceklerini zannederlerse, tekrar evlilik hayatına dönmelerinde bir sakınca yoktur. Bunlar Allah'ın kurallarıdır, bilmek isteyenler için onları açıklamaktadır." el- Bakara 2/230.

⁹⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/106; Acar, *İslam aile hukuku*, 88; Saffet Köse, "Hülle", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/475.

⁹⁷ HAK, m. 118.

⁹⁸ Abdülhamid, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, 59-60.

Üç talâktan sonra eski karı kocanın tekrar evlenmesini sağlamak amacıyla kadının başka bir erkekle hileli bir evlilik yapması/hülle, Hz. Peygamber tarafından lânetlenmiştir.⁹⁹ Hz. Ömer bu yola başvuranları idam etmekle tehdit etmiş, oğlu Abdullah ise bu tür bir evliliğin nikâh akdi değil zina olduğunu söylemiştir.¹⁰⁰

Üç talâkla boşanmış bir kadını, boşayan kocasına helâl kılmak niyetiyle veya bu şartla yapılan evliliğin hukuken geçerli olup olmaması noktasında hukukçular arasında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Ebu Hanife, Şâfiî ve Caferilere göre bu tür hileli ve muvazaalı nikâhlar, hile ve muvazaa niyeti açıkça belirtilmediği sürece sahihtir. Çünkü hukuki işlemlerde asıl olan objektif kıstaslardır, kişilerin gizli olan niyetleriyle hüküm verilmez. Bu tür bir nikâh akdi Malikilere göre fasid, Hanbelilere göre ise batıldır.¹⁰¹

Eşlerin birbirinden özel bir uygulama ile ayrıldıkları bir durum olan liân, karısının zina ettiğini veya doğan/doğacak çocuğun zina ürünü olduğunu iddia eden kocanın, kadının talebiyle hâkim huzurunda bunu yeminle teyit etmesi, kadının da kocasının yalan söylediğine ve kendisinin mâsum olduğuna aynı tarzda yemin etmesidir.¹⁰²

Liân işleminin tamamlanmasından sonra Ebû Hanife ve Hanbelîlere göre hâkim eşleri birbirinden ayırır ve bu, bir bâin talaktır.¹⁰³ İmam Şâfiî ve İmam Mâlik'e göre böyle bir tefrik kararına gerek olmaksızın evlilik kendiliğinden sona erer ve bu bir fesihtir.¹⁰⁴

İslam hukukçuları tarafından ittifakla kabul edildiğine göre liân işlemiyle araları ayrılan eşler artık ebediyen birbirlerine haram olur. Ancak daha sonra erkek veya kadın muhsan¹⁰⁵ sıfatını kaybetse bu durumlarda Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre eşler isterse daha sonra yeniden birbirleriyle evlenebilirler.¹⁰⁶

Türk Medeni Kanunu'nda ise eşlerin birbirinden boşanmalarına ve yeniden birbirleri ile evlenmelerine bir sınırlama getirilmemiştir. Evliliği sona ermiş kadının yeniden evlenebilmesi için beklemesi gereken süreyi 300 gün olarak belirleyen TMK, "...veya evliliği sona eren eşlerin yeniden birbiriyle evlenmek istemeleri hâllerinde mahkeme bu süreyi kaldırır."¹⁰⁷ hükmü ile birbirinden ayrılan eşlerin yeniden evlenebileceklerini de ifade etmektedir.

Eşlerin boşanma sebepleri başlığı altında eşlerden birinin zina etmesi, boşanma sebebi olarak sayılmakta ve karşı tarafa dava hakkı tanınmaktadır.¹⁰⁸ Ancak bu sebeple aralarında boşanma kararı verilen eşlerin yeniden evlenmelerine bir engel de bulunmamaktadır.¹⁰⁹

Sonraki maddede de eşlerden biri diğerine karşı pek kötü davranırsa veya onur kırıcı bir davranışta bulunsa diğer eş buna rıza göstermese bu gibi durumlarda mağdur olan eşin dava açma hakkı vardır.¹¹⁰

⁹⁹ Süleyman b. Eş'as Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid (Beyrut: el-Mektebetü'l Asriyye, ts.), "Nikâh", 15.

¹⁰⁰ Köse, "Hülle", 18/476.

¹⁰¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/107; İbn Kudâme, *Muğni*, 10/49; Abdurrahman b. Muhammed Cezeri, *Fıkh ale'l Mezahibi'l erbea* (Beyrut: Daru'l-Kutübi'l-İlmiyye, 2003), 4/76, 80; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 87; Köse, "Hülle", 18/476-477.

¹⁰² Mehmet Akif Aydın, "Lian", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/172; Acar, *İslam aile hukuku*, 106.

¹⁰³ Merginani, *el-Hidâye*, 2/271; İbn Kudâme, *Muğni*, 11/144-145. Talak, iddet içerisinde kocanın tekrar hanımına dönüp dönememesi bakımından **ric'î ve bâin** kısımlarına ayrılır. Kocaya iddet süresi içerisinde yeni bir nikâh akdine gerek kalmadan hanımına dönme veren boşama çeşididir. Bâin talak, yeni bir nikâh kıyılmadan ve mehir tespit etmeden kocaya boşadığı eşine dönme imkanı vermeyen boşama çeşididir. Talakın hangi durumda bâin veya ric'î olacağı ve bunların hükümleri hakkında bk; Abdülhamid, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, 280-290.

¹⁰⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/139; Şirbîni, *Muğni'l-muhtac*, 5/63; Aydın, "Lian", 27/172.

¹⁰⁵ Muhsan/İhsân: Recmedilebilmesi için zina yapan kimsede veya kâzife hadd uygulanabilmesi için makzûfta bulunması gerekli olan şartlardır. Bu şartlar; akıl, bülûğ, hürriyet, İslâm, sahih bir nikâhla evlilik. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 13/120.

¹⁰⁶ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kamusu*, 2/106; Acar, *İslam aile hukuku*, 106.

¹⁰⁷ TMK, m. 132.

¹⁰⁸ TMK, m. 161.

¹⁰⁹ Akıntürk, *Türk medeni hukuku : aile hukuku*, 2006, 252-257.

¹¹⁰ TMK, m. 162.

Ancak bir önceki meselede olduğu gibi burada da boşanma sonrasında bu eşlerin tekrar bir araya gelmelerine bir engel yoktur.¹¹¹

Görüldüğü üzere Türk Medeni Kanunu'nda eşlerin ister başka sebeplerle isterse –İslam hukukundaki liân ile onur kırıcı ve küçük düşürücü olma noktasında benzerlik yönleri olan– TMK'nın 161 ve 162. maddelerindeki sebeplerle boşanmaları sonucunda bu eşlerin tekrar evlenmelerinde bir sınırlama ve engel yoktur. Sosyal hayatta eşlerin birbirleriyle tekrar tekrar evlenip boşanmaları pek yaygın olmamakla birlikte TMK'da buna bir sınırlama getirilmemesi hukukî disiplin ve istikrar açısından pek isabetli olmadığı kanaatindeyim.

5.5. İddet Sürelerine Bağlı Farklılık

İslâm hukukunda iddet, evliliğin herhangi bir sebeple sona ermesi neticesinde kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder.¹¹² Bu bekleme süresi, Kur'an ve sünnette ayrıntılı olarak ele alınmış, evliliğin sona eriş tarzına veya kadının durumuna göre farklı süreler takdir edilmiştir.¹¹³

Kur'an'da iddet süresi; hayız/temizlik hali, sabit süre ve hamileliğin sona ermesi olarak üç farklı şekilde belirlenmiştir.¹¹⁴ Evlilik, zifaktan önce boşanma sebebiyle sona ererse iddet gerekmez.¹¹⁵ “Boşanan kadınlar kendi başlarına üç kurû' süresince beklerler.”¹¹⁶ ayetindeki “kurû” kelimesini Hanefiler ve Ahmed b. Hanbel hayız/adet, Şâfiî, Maliki ve Zahiriler ise temizlik olarak anlamıştır.¹¹⁷ Buna göre evliliği ölüm hariç diğer sebeplerle sona eren ve hamile olmayan kadın üç hayız/temizlik süresince beklemesi gerekir. HAK Hanefilerin görüşünü uygulamıştır.¹¹⁸ Adetten kesilmiş ve henüz adet görmemiş kadınların iddet süresi üç aydır.¹¹⁹ Kocasını vefat eden kadının iddet süresi dört ay on gündür.¹²⁰ Hamile olan kadınların iddeti doğum ile biter.¹²¹

İddet süresinin hayız/temizlik süresine bağlı olması durumunda kadınların biyolojik durumlarına göre farklılıklar olmasına binaen müçtehitler arasında farklı tespitler mevcuttur.¹²² HAK bunun üç aydan az olamayacağını hükme bağlamıştır.¹²³ Ancak burada üst sınır konmamıştır. Genel itibarıyla kadınların üç hayız/temizlik süresinin ortalama üç ay olduğu kabulünden hareketle 1924 tarihli Aile Hukuku Tasarısı bu süreyi doksan gün olarak sınırlandırmıştır.¹²⁴

On beş ile elli beş yaş arasında olup bilinmeyen bir sebepten dolayı hiç hayız görmeyen veya belli süre görüp hayızdan kesilen kadının iddet süresi Malikilere göre oniki ay, Cumhura göre adet görünceye veya adet göremeyecek yaşa gelene kadardır. Cumhuriyetin görüşünün uygulanabilirliği gayet zordur.¹²⁵ Bu sebeple bu gibi istisnai bir durumda HAK, Malikilerin görüşünü benimseyerek normal menopoz dönemine giren kadınlar için üç ay, girmeyenler için dokuz ay bekleme süresi belirlemiştir.¹²⁶

¹¹¹ Akıntürk, *Türk medeni hukuku : aile hukuku*, 2006, 262.

¹¹² Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve İstilahat-ı Fikhiyye Kamusu*, 2/368.

¹¹³ Halil İbrahim Acar, “İddet” (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/466.

¹¹⁴ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve İstilahat-ı Fikhiyye Kamusu*, 2/371.

¹¹⁵ el- Ahzâb 33/49.

¹¹⁶ el- Bakara 2/228.

¹¹⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/108; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve İstilahat-ı Fikhiyye Kamusu*, 2/372; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/383.

¹¹⁸ HAK, m.139.

¹¹⁹ et-Talak 65/4.

¹²⁰ el- Bakara 2/234.

¹²¹ et-Talak 65/4. İddet hakkında detaylı bilgi için bk; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/108-115; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve İstilahat-ı Fikhiyye Kamusu*, 2/371-93.

¹²² Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve İstilahat-ı Fikhiyye Kamusu*, 2/383-84.

¹²³ HAK, m. 139/2.

¹²⁴ Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 84.

¹²⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/110-11; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/384; Acar, *İslam aile hukuku*, 344.

¹²⁶ HAK, m. 140.

İddet esas itibarıyla kadınla ilgili bir yükümlülüktür. Ancak iki durumda erkek için de bu yükümlülük söz konusudur. Birincisi dört eşi olup bunlardan biri boşanmışsa ve erkek tekrar evlenmek istiyorsa, ikincisi boşadığı karısının kız kardeşi, halası ve teyzesi gibi eşinin yakın bir akrabasıyla evlenmek istemesi halinde erkek, boşadığı eşinin iddetini beklemesi gerekir.¹²⁷

İslam hukukunda benimsenen anlayışa göre evliliğin sona ermesinin ardından kadın için getirilen iddet yükümlülüğü, öncelikle kadının hamile olup olmadığının belirlenmesi ve böylece nesebin karışmasının önlenmesi için bir tedbir olmakla birlikte başka önemli amaç ve hikmetleri de bulunmaktadır.¹²⁸ Bu konuda Kur'an'da belirlenen süreler, dinin taabbüdü/değiştirilemez nitelikteki hükümlerinden sayılır.¹²⁹ Dolayısıyla kadının hamile olup olmadığının tıbben anlaşılabilirdi belirtilerek iddet beklemeye artık gerek yoktur denemez.¹³⁰

TMK evlilik engelleri başlığı altında evliliğin sona ermesi sonrasında kadının bekleme süresini üç yüz gün olarak belirlemiş, doğumla sürenin biteceği, kadının önceki evliliğinden gebe olmadığını anlaşılması veya evliliği sona eren eşlerin yeniden birbiriyle evlenmek istemeleri hâllerinde mahkeme bu süreyi kaldırır şeklinde düzenlemiştir.¹³¹ Görüldüğü gibi normal bekleme sürenin bu şekilde belirlenmesinde ve zikredilen sebeplerle kaldırılmasında dikkat edilen husus soybağının karışmamasıdır. Bu risk ortadan kalkınca evlenme engeli ortadan kalktığı için kadın artık yeniden evlenebilir.

İslam hukuku ile TMK iddetin, doğum ile sona ereceği hususunda ittifak etmiştir. Bunun dışındaki iddet sürelerinde ve belirledikleri süreler henüz tamamlanmadan mahkeme kararı ile sona erdirilmesi hususlarında ise ayrılmışlardır. Zira İslam hukukunda iddet süresi duruma göre ya üç hayız/temizlik süresi, ya üç ay, ya da dört ay on gündür. Bu süreler değiştirilemez. TMK'da ise normal bekleme süresi üç yüz gün olup önceki evlilikten gebeliğin olmadığı anlaşılınca ya da boşanan eşler tekrar evlenmek isterlerse bu süre mahkeme kararıyla kaldırılır.

İslam hukukunda belirlenen iddet süreleri tamamlanmadan, TMK'da ise belirlenen süre tamamlanmadan veya mahkeme kararıyla kaldırılmadan kadın bir başkası ile evlilik yapamaz. İslam hukukunda boşanan eşlerin başka bir mani yoksa yeniden birbirleri ile evlenmeleri için iddet süresini tamamlamaları gerekmez.¹³² TMK'da ise evliliği sona eren eşlerin, yeniden birbiriyle evlenebilmeleri için belirlenen bekleme süresini mahkeme kararıyla sonlandırmaları gerekir.

5.6. Evlat Edinme

Nesebi belli olsun olmasın başkasına ait bir çocuğu kendi çocuğu olarak kabul etme anlamındaki "evlât edinme/evlatlık" geçmişte ve günümüzde birçok millette rastlanan sosyal ve hukukî bir vâkiadır.¹³³ Mahkeme kararına dayanan ve sahih soybağının taklidi olan yapay soybağını ifade için Türk Medeni Kanunu'nda "evlat edinme" terimi kullanılmıştır.¹³⁴

İslam'dan önce Araplar arasında da evlat edinme uygulaması vardı. Hatta bu anlayış gereği Hz. Peygamber azatlısı Zeyd'i evlatlık edinmişti. İslâm'ın ilk yıllarında eski geleneğin devamı olarak bir süre varlığını sürdüren evlâtlık kurumu Medine döneminde gelen Ahzâb süresinin 4 ve 5. ayetleri ile kaldırılmıştır.¹³⁵ Hz. Peygamber de babasından başkasına nesebini bağlayanlara Allah'ın laneti olacağını ihtar etmiştir.¹³⁶

¹²⁷ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fikhiyye Kamusu*, 2/368; Abdülhamid, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, 347.

¹²⁸ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/382; Acar, *İslam aile hukuku*, 345.

¹²⁹ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fikhiyye Kamusu*, 2/394.

¹³⁰ Acar, "İddet", 21/467; Acar, *İslam aile hukuku*, 86.

¹³¹ TMK, m. 132.

¹³² Acar, *İslam aile hukuku*, 87.

¹³³ Mehmet Akif Aydın, "Evlat Edinme", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/527; Sadri Maksudi Arsal, *Umumi Hukuk Tarihi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1948), 134; Murtaza Köse, "Mukayeseli Hukukta Evlat Edinme Problemi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (Haziran 2001), 267.

¹³⁴ T.M.K evlat edinme ile ilgili hükümleri 305 ile 320. maddeleri arasında düzenlemiştir.

¹³⁵ Buhârî, *Şahîh-i Buḥârî*, "Meğâzî", 13 (no 4000); Ebu Bekir b. Hemmam Abdürrezzak, *el-Musannef*, ed. Habibürrahman el-Azamî (Beyrut: el-Meclisü'l İlmi, 1983), 7/460; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, nşr.

Evlat edinme daha çok evlat edinilen çocukların yararına olduğu için İslâm'da kimsesiz çocukların maddi ve manevi ihtiyaçlarının farklı kurumlarla karşılanması sebebiyle evlat edinme, İslâm hukukunca kabul edilmemiştir. Ayrıca evlat edinme, evlatlık ile evlat edinenler arasında nesep veya süt hısımlığı oluşturmadığı için esas itibariyle evlâtlık uygulaması sunudur.¹³⁷ İslâm hukukunun evlâtlık kurumunu kabul etmemesinin tabii bir sonucu olarak evlâtlığın nesebi evlât edinene bağlanmaz, aralarında evlenme engeli meydana gelmez¹³⁸ ve mirasçılık ilişkisi gibi haklar da doğmaz.¹³⁹

TMK evlenme engelleri başlığı altında evlatlığı, evlat edinenin kendi çocuğu gibi kabul etmekte ve hısımlık bağı sebebiyle aralarında evlenme engeli olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁰ Buna göre evlatlık, evlat edinenlerin öz çocuğu gibi olduğundan birbirleri arasında evlenme engeli olduğu gibi birbirlerinin altsoyları arasında ve eşi arasında da evlenme engeli oluşmaktadır.¹⁴¹ Ancak sahih nesep ilişkisinden farklı olarak evlatlık ile evlat edinenlerin üstsoyu, civar hısımları ve sıhri hısımları arasında böyle bir bağ kurulmamış ve bunlar arasında evlilik engeli de söz konusu değildir.

İslam hukuku evlat edinme kurumunu kabul etmediği için aralarında nesep ve süt hısımlığı olmayan bir çocuğu bakıp büyüten aile ile bu çocuk arasında bir akrabalık oluşmaz. Dolayısıyla yabancı olan bu kişiler aralarında evlenme engeli de olmaz. TMK'da ise evlat edinme gerçekleşince taraflar arasında evlenme engeli de oluşur.

Zorunlu hallerde bu iki hukukun bu hükümlerini birleştirmek için TMK'ya göre evlat edinilmiş bir küçüğün, süt emme yaşında ise -hatta duruma göre Hz. Aişe ve Zahirilerin görüşleri de benimsenerek yaş sınırı olmaksızın- emzirilerek aralarında süt hısımlığı sağlanır.¹⁴² Böylece TMK açısından evlatlık, İslam hukuku açısından ise süt hısımlığı sağlanmış ve aralarında evlenme engeli oluşmuş olur.

5.7. Gayri Sahih (Zina ve Fasit Nikah) Beraberlik

Bu başlık altında iki husus vardır. Birincisi evlilik dışı (zina ve fasit nikah ile) beraber olan kişilerin bu beraberlikleri neticesinde aralarında sıhri hısımlığın olup olmadığı, dolayısıyla bu hısımlığa bağlı evlenme engelini olup olmadığıdır. İkincisi ise bu beraberlikten doğan çocukların nesebinin sübutu ve buna bağlı olarak da evlenme engelini olup olmadığıdır.

Evlenme engeli oluşturan sıhri hısımlığın, sahih nikâhla olduğu hususunda hukukçular arasında ihtilâf yoktur.¹⁴³ Fâsîd nikâh ve zina da Hanefî, Hanbelî ve İmam Mâlik'ten bir rivayete göre bu konuda sahih

Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî (Beyrut: y.y., 1405/1985), 42/435; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Âile İlmihali* (İstanbul: Altınoluk, 1995), 298.

¹³⁶ Ebû İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Mısır: Şeriketü Mustafa el-Bâbî el-Halabî, 1975), "Vasâyâ", 5 (no 2120); Benzer bir başka hadis için bk; Müslim, *el-Câmi'u's-Şâhih*, "İmân", 27 (no 112).

¹³⁷ Aydın, "Evlat Edinme", 11/528; Köse, "Mukayeseli Hukukta Evlat Edinme Problemi", 271.

¹³⁸ Nitekim ilahi irade, İslam'da evlatlık ilişkisinin gerçek bir yakınlık bağı olmadığını ve hukuki bir değere sahip olmadığını açıkça belirtmek üzere Hz. Peygamberin, eski evlâtlığı Zeyd b. Hârîse'nin boşadığı eşi Zeyneb'le evlenmesini ve böylece evlâtlık kurumunun bütün sonuçlarıyla geçerliliğini yitirdiğini göstermiştir. el-Ahzâb 33/37. Bu tür bir uygulamanın Câhiliye alışkanlığının etkisiyle yadırganabileceği veya istismar edilebileceği ihtimali karşısında, "Muhammed sizin erkeklerinizden -Zeyd b. Hârîse dahil- herhangi birinin babası değildir" (el-Ahzâb 33/40) meâlindeki âyet nâzil olmuştur.

¹³⁹ Döndüren, *Delilleriyle Âile İlmihali*, 300; İslam hukuku açısından evlat edinme kurumu hakkında ayrıntılı bilgi için bk; Ahmet Ekşi, *İslam hukuku bakımından evlat edinme (tebenni)* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019).

¹⁴⁰ TMK, m. 129/3. Mülğa olan 743 S. Medeni Kanun'a göre, evlâtlık ile evlât edinen ve bunlardan biriyle diğerinin koca veya karısı arasında evlenme yasak idi (m. 93/3). Ancak, bu yasak mutlak nitelik taşımıyordu. Taraflar arasında her nasılsa bir evlenme meydana gelmişse, evlât edinme ilişkisi son buluyor, evlenmenin sıhhati bundan etkilenmiyordu (m. 121). Bunun yanı sıra, tarafların altsoyları arasında evlenme engeli yok idi.

¹⁴¹ Tekinay, *Türk aile hukuku*, 82, 395; Akıntürk, *Türk medeni hukuku : aile hukuku*, 2006, 78-79; Kurtoğlu, *Türk medeni hukuku dersleri*, 102-103.

¹⁴² Nitekim yukarıda süt hısımlığı bahsinde ifade ettiğimiz Ebu Huzeyfe'nin hanımı Sehle binti Süheyl, büyük yaşta evlerinde kalan Ebu Huzeyfe'nin evlatlığı olan Salim hakkında, evlatlığı yasaklayan Ahzâb süresinin 4 ve 5. ayetleri gelince Rasulullah'a nasıl davranması gerektiğini sorunca, "onu emzir, kendine haram kıl" uygulamasını delil olarak kullanılabilir. Müslim, *el-Câmi'u's-Şâhih*, "Rada'", 28 (no 1453); İmam Mâlik, *el-Muvatta'*, "Radâ'", 2 (no 12).

¹⁴³ Ali Kumaş - Muharrem Yılmaz, "Sihriyetin Oluşmasında Zinanın Etkisi", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2017), 53; Hatice Savaş, *İslâm Aile Hukukunda Hürmet-i Musâhere* (Konya: Necmeddin Erbakan Ün. Sos. Bil. Ens. Y. Lisan Tezi, 2022), 65.

nikâhla aynı hükmü doğurmaktadır. Ancak Şâfiîler bu görüşe katılmaz. Bununla birlikte fâsid nikâhta zifafa girilmişse Şâfiîler'e göre de sıhri hısımlık oluşur.¹⁴⁴

Hanefi ve Hanbelilerde zina ile sıhri hısımlık gerçekleştiği gibi zinaya götüren hal ve hareketler/ flört de aynı sonucu doğurur. Artık zina eden o kişilerin usul ve furûları ile evlenmek onlara haram olur.¹⁴⁵ Şâfiîlerde ise zina ve ona sevk eden haller ile sıhri hısımlık oluşmaz.¹⁴⁶

HAK fasid nikâhın zifaktan öce evlenme engeli oluşturmayıp zifaf olursa evlenme engeli oluşturacağı hususunda ve zina konusunda -ispat güçlüğü sebebiyle- Şâfiîler'in görüşünü esas almıştır.¹⁴⁷

İslam hukukunda evlilik dışı/zina ve fasid nikah ilişkiden doğan çocuğun soybağının anneye bağlanması doğrudan tanınmaktadır. Zira -taşıyıcı anne hariç¹⁴⁸- anne her halükarda çocuğu doğuran kadındır.¹⁴⁹ Şâfiîler hariç diğer üç mezhebe göre evlilik dışı ilişkiden/ zinadan doğan çocuk, o babanın -hukuki olmasa da- hakiki/biyolojik çocuğu olması hasebi ile aralarında evlilik engeli olması açısından sahih nesep gibidir. Dolayısıyla evlilik dışı/zina sonucunda doğan kızın, babası ile evlenmesi yasaktır. Aynı şekilde kişi, evlilik dışı olan kız kardeşi, oğlunun kızı, kızının kızı ve erkek kardeşinin kızıyla da evlenemez.¹⁵⁰ Şâfiî mezhebinde ise evlilik dışı/zina sonucunda doğan çocuğun hukuken, biyolojik babasına nispet edilmemesi, yani soybağının babasına bağlanmaması sebebiyle aralarında veraset ve nikâh ahkâmı tahakkuk etmez. Bu sebeple, zina sonucunda doğan çocuk, biyolojik babası nezdinde yabancı konumundadır.¹⁵¹

TMK "kayın hısımlığını" evliliğe bağlamıştır.¹⁵² Buna göre TMK, nikâhsız ilişkiyi/zinayı taraflar açısından "kayın hısımlığı" doğuran bir sebep olarak kabul etmediği için bu kişilerin birbirlerinin usul ve furûları ile evlenmelerine bir engel yoktur.¹⁵³ Bu, yukarıda ifade ettiğimiz İslam hukukunda Şâfiîlerin görüşü ile örtüşmekle birlikte çoğunluğun görüşü ile çatışmaktadır.

Böyle bir ilişkiden doğacak çocuklar açısından ise TMK, soybağının kurulması şartı ile bunu sahih nesep gibi kabul etmiştir. TMK'da ana ile soybağı doğum ile kurulmaktadır.¹⁵⁴ Baba ile soy bağının kurulması ise ya ana ile evlilikle doğrudan,¹⁵⁵ ya babanın -Kanun'da belirtilen usulle- tanınması ile¹⁵⁶ ya da mahkemenin vereceği babalık hükmü kararıyla olur.¹⁵⁷ Sonuç olarak bu kişilerle bu çocuklar arasında "hukuk gereği" soybağı kurulur ve nesep hısımlığı sabit olur. Dolayısıyla aralarında evlenme engeli de oluşmuş olur. Hukuken böyle bir soybağı kurulmadığı sürece birbirlerine yabancıdır.¹⁵⁸

¹⁴⁴ Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ahmed Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Daru'l Marife, 1431), 4/204; İbn Kudâme, *Muğni*, 9/528; Şirbîni, *Muğni'l-muhtac*, 4/292; Hamza Aktan, "Sihriyet", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/111.

¹⁴⁵ Hallaf, *Ahkâmü'l-ahvâli's-şahsiyye fi's-şeriatü'l-İslâmiyye*, 47; Acar, *İslam aile hukuku*, 65.

¹⁴⁶ Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas Şafîi, *el-Üm* (Beyrut: Daru'l Fikir, 1983), 5/165; İbn Kudâme, *Muğni*, 9/526; Kâsânî, *Bedâ'i u's-şanâ'i' fi tertibi's-şerâ'i'*, 2/260-61; Hallaf, *Ahkâmü'l-ahvâli's-şahsiyye fi's-şeriatü'l-İslâmiyye*, 47-48; Abdülhamid, *el-Ahvâli's-şahsiyye*, 48-49; Kumaş - Yılmaz, "Sihriyetin Oluşmasında Zinanın Etkisi", 55-63; Emrullah Dumlu, "Hürmet-i Müsâhere ve İlgili Bazı Meseleler", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 29 (2017), 193-200.

¹⁴⁷ HAK, 75, 76.

¹⁴⁸ Taşıyıcı anneliğin İslam hukuku açısından bir değerlendirmesi için bk; Ülfet Görgülü, "Taşıyıcı Annelik- Fikhi Bir Bakış", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 15 (2010), 197-208.

¹⁴⁹ Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 208.

¹⁵⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 4/206; İbn Kudâme, *Muğni*, 9/529-30; Dumlu, "Hürmet-i Müsâhere ve İlgili Bazı Meseleler", 194-96.

¹⁵¹ Şafîi, *el-Üm*, 7/164; Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed Maverdî, *el-Havi'l Kebir*, ed. Ali Muhammed Muavvaz- Âdil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999), 9/214.

¹⁵² TMK, m. 18.

¹⁵³ Feyzioğlu, *Aile Hukuku*, 115.

¹⁵⁴ TMK, m. 282.

¹⁵⁵ TMK, m. 285, 292.

¹⁵⁶ TMK, m. 295.

¹⁵⁷ TMK, m. 301.

¹⁵⁸ Feyzioğlu, *Aile Hukuku*, 113 (25 nolu nib not).

5.8. Akıl Hastalığı ve Diğer Hastalıklar

5.8.1. Akıl Hastalığı

İslam hukukunda bütün müçtehitlere göre akıl hastaları kendileri evlenemezler. Çünkü fiil ehliyetleri yoktur.¹⁵⁹ Velileri tarafından evlendirilmeleri hususunda ise hukukçular farklı düşünmektedirler. Hanefilere göre bir zaruret olup olmamasına bakılmaksızın akıl hastalarını velileri evlendirebilir. Hatta baba, dede ya da oğlu tarafından evlendirilen akıl hastası, hastalığı iyileştikten sonra bu akdi bozamaz.¹⁶⁰ Ancak Hanefilerden İmam Züfer'e göre, akıl hastalığı buluşdan sonra olmuşsa bu, evliliğe engel teşkil eder. Dolayısıyla onları velileri de evlendiremezler.¹⁶¹

İmam Şâfiî'ye göre akıl hastası kadın ise evlilikte maslahat varsa, erkek ise ihtiyaç olması şartıyla baba, dede ya da hakim tarafından evlendirilebilirler.¹⁶² Ahmed b. Hanbel'e göre hasta erkek ise ve evliliğe ihtiyacı varsa sadece velisi evlendirebilir, ihtiyacı yoksa evlendiremez. Hasta, kadın ise ve evlilikte onun için bir yarar varsa baba ya da vâsisi tarafından evlendirilebilir. Akıl hastalığı gelip giden türden ise, ancak akılı başında iken izni alınarak evlendirilebilir.¹⁶³ Malikilere göre ise akıl hastası kız olsun erkek olsun babası veya onun belirlediği vasi tarafından evlendirilebilirler.¹⁶⁴

HAK akıl hastalarının zaruret dışındaki evliliklerine izin vermemiştir.¹⁶⁵ 1924 tarihli Hukûk-i Aile Kânûnu Tasarısı ise bu evliliği 8. maddede tamamen yasaklamıştır.¹⁶⁶

5.8.2. Diğer Hastalıklar

İslam hukukunda bulaşıcı ve diğer ağır hastalıklar evlenme engeli olarak görülmemiştir. Ebu Hanife ve İmam Şâfiî'ye göre bu tür hastaların evlenmesi caizdir.¹⁶⁷ Her ne kadar bulaşıcı hastaların karantinada olma zorunluluğu olsa da bu, nikâh akdine mani değildir. Zira nikâh karantinada olanlar arasında olabileceği gibi karantinada olanlarla dışarıda olanlar arasında vekalet, telefon vb. yollarla da olması mümkündür. Belki bu kimselerle evlenen sağlıklı kimselerin zifafa girmeleri sağlık açısından tehlikeli olacağı için uygun olmayabilir.¹⁶⁸

Klasik eserlerde bulaşıcı hastalıklar evlenme engeli olarak değerlendirilmemekle birlikte bu tür hastalıklar tefrik sebebi olarak kabul edilmiştir.¹⁶⁹ Cinsel birlikteliğe mani olan hastalıkların tefrik sebebi olduğu hususunda mezhepler ittifak etmiştir.¹⁷⁰ Bulaşıcı olup eşlerin birbirinden nefret etmesine sebep olan diğer hastalıklar ise Ebu Hanife ve Ebu Yusuf hariç diğer hukukçulara göre tefrik sebebidir.¹⁷¹ HAK çoğunluğun görüşünü almıştır.¹⁷²

HAK ayrılığa sebep olan bu hastalıklar sebebiyle ayrılıp daha sonra tekrar evlenenlerin bir daha aynı sebepten dolayı ayrılmayacaklarını söylerken bu hastalıkların evlenmeye engel teşkil etmediğini de söylemiş oluyor.¹⁷³

Görüldüğü üzere İslam hukukçuları akıl hastalığının mutlak anlamda evliliğe engel olmadığını taraflar için maddi-manevi maslahat, ihtiyaç veya zaruret durumunda velileri tarafından evlendirilebileceklerini

¹⁵⁹ Abdülhamid, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 19.

¹⁶⁰ Abdülhamid, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 74.

¹⁶¹ Kemâleddin İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (Mısır: Şeriketü Mustafa el-Bâbî el-Halabî, 1970), 3/290-91; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/301.

¹⁶² Şafii, *el-Üm*, 5/21-22; Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, 4/277-78.

¹⁶³ İbn Kudâme, *Muğni*, 9/415-17.

¹⁶⁴ Acar, *Aile ve Miras*, 77.

¹⁶⁵ HAK, m. 9.

¹⁶⁶ Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 82.

¹⁶⁷ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 178.

¹⁶⁸ Acar, *Aile ve Miras*, 81.

¹⁶⁹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/319.

¹⁷⁰ Şafii, *el-Üm*, 5/90; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 4/297-300; İbn Kudâme, *Muğni*, 10/86-90; HAK, m. 119-120.

¹⁷¹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 4/305; İbn Kudâme, *Muğni*, 4/339-41; Acar, *İslam aile hukuku*, 280.

¹⁷² HAK, m. 122.

¹⁷³ HAK, m. 125.

kabul etmişlerdir. Diğer hastalıkların ise evliliğe engel teşkil etmediğini fakat normal bir evlilik birlikteliğine engel olması sebebiyle tefrik sebebi olabileceğini söylemişlerdir.

TMK “Ayırt etme gücüne sahip olmayanlar evlenemez.”¹⁷⁴ derken genel bir ilke ortaya koymaktadır. “Akıl hastaları, evlenmelerinde tıbbî sakınca bulunmadığı resmî sağlık kurulu raporuyla anlaşılmadıkça evlenemezler.”¹⁷⁵ hükmü ile ise akıl hastalarının sağlık açısından bir sakınca olması halinde evlenemeyeceklerini ifade etmektedir. Buna göre akıl hastalığı mutlak olarak bir evlenme engeli olmayıp ancak aile ve doğacak çocukların sağlığı açısından bir sakınca olması halinde evlilik engelidir. TMK tıbbi yönden sakınca bulunmadığı resmi raporla belgelenince akıl hastalığını evlilik engeli kabul etmemektedir.

Evliliğe engel teşkil eden diğer hastalıklar Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nda düzenlenmiştir.¹⁷⁶ Burada ifade edilen hastalıklar genelde cinsel yolla bulaşıcı olan hastalıklardır. Bunların bulaşıcı olma özelliğini kaybetmesi veya tamamen iyileşmesi doktor raporu ile ortaya konması halinde bir evlilik engeli teşkil etmeyeceği anlaşılmaktadır. İlerlemiş bulaşıcı verem hastasının tedavisi için önce altı ay, sonra ikinci altı ay süre verilir, iyileşme olmazsa ve hasta evlenmekte ısrar ederse kendisine konunun hassasiyeti anlatılır ve evlenmesine engel olunmaz.¹⁷⁷

Aslında İslam hukukunda ve TMK’da hem akıl hastalığı hem de diğer bulaşıcı ve ağır hastalıklar mutlak anlamda evlenme engeli teşkil etmemektedir. Bu kimselerin evliliği, evlenecek kişiler ve doğacak çocuklar açısından bir zarar doğurmayacak, aksine taraflara fayda sağlayacaksa bu hastalıklar evlenme engeli oluşturmaz. Ancak İslam hukukunda akıl hastası ancak velisi tarafından evlendirilir. Diğer hastalıklar ise evlilik engeli değildir. TMK ise bu durumun sağlık raporu ile belgelenmesini istemektedir.

5.9. İhramlı Olmak

Birçok sahabe ve tabiin ile birlikte Hanefiler ihramlı olmanın evlenmeye/nikâh akdine engel olmadığını benimsemektedirler. Ancak bunlar da ihramlı iken zifaf olamayacağını kabul etmektedirler.¹⁷⁸ Diğer bir grup sahabe ve tabiin ile birlikte Hanefilerin dışındaki diğer mezheplere göre ise ihramlı olmak zifafa engel olduğu gibi nikâha da engeldir.¹⁷⁹

Dini bir konu olan ihramlı olmanın evliliğe engel olup olmayacağı, TMK’da konu edilen bir şey değildir. Zira genel olarak günümüz Türk hukukunun dolayısıyla TMK’nın temel özelliği dini referans almayı reddeden laiklik ilkesini benimsemiş olmasıdır.

5.10. Evliliğin Zifaktan Önce Sona Ermesi

İslam hukukunda belli yakınlıktaki sıhri hısımlık evlenme engeli oluşturmaktadır. Bu bağlamda bir kimsenin, eşinin başka kocadan olan kızları ve kız torunları ile evlenmesi de yasaktır. Ancak bunların yasak kapsamına girmesi için nikâh akdi yeterli olmayıp zifafın veya halvet-i sahihanın da gerçekleşmesi gerekir.¹⁸⁰ Bu durumu ifade eden veciz bir söz vardır; kızlarıyla yapılan nikâh analarını, analarıyla yapılan zifaf ise kızlarını haram kılar.¹⁸¹

Kişinin evlendikten sonra zifaf olmadan boşadığı kadının kızıyla evlenmesinin yasak olmadığını konusunda ittifak vardır. Ancak zifaf olmadan kadının ölmesi, yine ilişkide bulunmadan halvet halinde

¹⁷⁴ TMK, m. 125.

¹⁷⁵ TMK, m. 133.

¹⁷⁶ Umumi Hıfzıssıhha Kanunu 1593 (24 Nisan 1930), m. 123, 124.

¹⁷⁷ Feyzioğlu, *Aile Hukuku*, 166; Acar, *Aile ve Miras*, 81.

¹⁷⁸ Abdülğani el-Meydâni, *el-Lübab fi Şerhi'l Kitab*, ed. Muhammed Muhyiddin (Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), 3/7.

¹⁷⁹ Kâsânî, *Bedâ'i u's-şanâ'i fi tertibi's-şerâ'i*, 2/310; Vehbe Zuhayli, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletuhu*, çev. Ahmet Efe vd. (İstanbul: Risale Yayınevi, 1994), 9/142; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 178; Fatih Çınar, “İslam Fıkıhına Göre İhramlı Halde Evlilik”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/24 (Haziran 2020), 192. İhramın evliliğe engel olduğunu savunan cumhur ile engel olmadığını savunan Hanefilerin delilleri için bu makaleye bakılabilir.

¹⁸⁰ en-Nisâ 4/23; Kâsânî, *Bedâ'i u's-şanâ'i fi tertibi's-şerâ'i*, 2/259; HAK, m. 19; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kamusu*, 2/92; Hallaf, *Ahkâmü'l-ahvâli's-şahsiyye fi's-şeriatil-İslâmiyye*, 47; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 78.

¹⁸¹ Hallaf, *Ahkâmü'l-ahvâli's-şahsiyye fi's-şeriatil-İslâmiyye*, 47.

bulunmaları durumunda sıhrî hısımlığın meydana gelip gelmeyeceği dolayısıyla evlenme engelinin olup olmayacağı hususunda ihtilâf edilmiştir.¹⁸²

TMK'da ise evlilik, nikâh akdi ile kurulmuş olduğundan taraflar arasında kayın hısımlığı ve evlilik engeli de oluşmaktadır.¹⁸³ TMK'da evlilik engelleri sayılırken "Kayın hısımlığı meydana getirmiş olan evlilik sona ermiş olsa bile, eşlerden biri ile diğerinin üstsoyu veya altsoyu arasında,"¹⁸⁴ ifadesi yer almaktadır. Bu sebeple bir kimse bir kadınla nikâh akdi yapıp zıfaf olmadan ayrılırsalar veya kadın ölse o kadının başka kocadan olan kızı ile o kişi arasında kayın hısımlığı ve evlilik engeli oluştuğu için evlenmeleri yasaktır.¹⁸⁵

İslam hukuku, evlilik engeli teşkil etmesi noktasında kayın hısımlığında üst soy için nikâh akdini yeterli görmeye birlikte alt soy için nikâh akdini yeterli görmeyip zıfafın olmasını da gerekli görmektedir. Türk hukuku ise kayın hısımlığında evlilik engeli teşkil etmesi için hem üst soy hem de alt soy için nikâh akdinin yeterli olduğu hükmünü benimsemiştir.

5.11. Kardeş Çocuklarında Mutlaklık veya Sınırlılık Olması

İslam hukukunda sürekli evlenme engelleri arasında kan hısımları içinde anne ve babanın fûrûu da vardır. Bunlar, kız kardeşlerle kız ve erkek kardeşlerin ilanihaye kızları ve kız torunları.¹⁸⁶ Yani burada bu yönde bir sınırlama olmayıp mutlaklık ilkesi vardır. Bu sebeple ne kadar aşağı inerse insan kişi, anne ve babasının alt soyu olan kardeşleri ve onların çocukları ve ilanihaye torunları ile evlenmesi yasaktır.¹⁸⁷

TMK ise evlilik engellerini düzenlerken "Üstsoy ile altsoy arasında; kardeşler arasında; amca, dayı, hala ve teyze ile yeğenleri arasında."¹⁸⁸ hükmünü getirmiştir. Burada amca, dayı, hala ve teyze, kardeşlerinin çocukları olan yeğenleri ile evlilikleri yasaklanırken bunların, yeğenlerinin daha aşağıdaki çocukları ile evlenmeleri yasaklanmamıştır. Yani TMK kardeş çocukları ile evlenmeyi sadece birinci derece ile sınırlandırmış, alt derecelere sirayet ettirmemiştir.¹⁸⁹

6. Sonuç

İslam hukuku ve Türk Medeni Kanunu'nda farklılık arz eden evlenme engellerini konu edindiğimiz bu çalışmamızda şu sonuçlara ulaşılmış bulunmaktayız.

İslam hukuku, Müslümanların farklı din mensupları ile evlenmeleri hususunda kadınlar için genel olarak, erkekler için ise ehl-i kitap kadınlar hariç diğer din mensupları ile evlenmeyi yasaklamıştır. TMK ise bu konuda bir yasak koymamıştır.

İslam hukukunda süt hısımlığı sebebiyle sütanne ve sütbabanın nesep, kayın ve süt hısımları, süt emen çocuğun da akrabası sayılır. Bu çocukla bu akrabalar arasında evlilik engeli oluşur. 1926'da Medeni Kanun'un kabulü esnasında süt hısımlığı bir evlilik engeli olarak düzenlemiş fakat yürürlükten önce bu hüküm kaldırılmıştır. Bu sebeple süt hısımlığı TMK'da evlenme engeli oluşturmaz.

İslâm hukukunda erkek için tek eşlilik asıl olmakla birlikte prensip olarak çok eşlilik yasaklanmamış, belirli durumlarda buna müsaade edilmiştir. Ancak İslam hukuku, zorlaştırıcı birtakım şartlar getirmiş ve en çok dört kadınla evlenmeye izin vermiştir. Türk Medeni Kanunu ise hem erkek hem de kadın için tek eş ile evliliği kabul etmesi sebebiyle bir kimsenin ikinci bir eş ile evlenmesine müsaade etmemiştir.

İslâm hukukçularının çoğunluğunun görüşüne göre üç talâkla boşanan kadının eski kocasına helâl olabilmesi için kadının, hülle maksadı olmaksızın bir başka erkekle evlenip zıfafa girmeleri ve bundan sonraki ayrılığın ardından iddetini doldurması gerekir. Burada sayılan şartlar yerine getirilmeden üç

¹⁸² İbn Kudâme, *Muğni*, 9/515-17.

¹⁸³ Feyzioğlu, *Aile Hukuku*, 102; TMK, m. 18/2. Ayrıca 5 nolu dipnota bk.

¹⁸⁴ TMK, m. 129/2.

¹⁸⁵ Feyzioğlu, *Aile Hukuku*, 115.

¹⁸⁶ en- Nisâ 3/23.

¹⁸⁷ Abdülhamid, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 46; HAK, m. 17.

¹⁸⁸ TMK, m. 129/1.

¹⁸⁹ Z. Fahri Fındıkoğlu, "İslam - Türk Hukukunda Eksogami", *İstanbul Ün. Hukuk Fakültesi Mecmuası* 13/2 (1947), 685; Feyzioğlu, *Aile Hukuku*, 114.

talakla boşanmış kadının eski kocası ile yeniden evlenmesi yasaktır. İslam hukukçularına göre liân işlemleri araları ayrılan eşler artık ebediyen birbirlerine haram olur. Ancak daha sonra erkek veya kadın muhsan sıfatını yitirirlerse bu durumda Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre bunlar birbirleriyle yeniden evlenebilir. TMK'da ise eşler hangi sebeple boşanırsa boşansın bu eşlerin birbirleriyle tekrar evlenmelerinde bir sınırlama ve engel yoktur.

İslam hukuku ile TMK iddetin, doğum ile sona ereceği hususunda ittifak etmiştir. Bunun dışındaki iddet sürelerinde ve belirledikleri süreler henüz tamamlanmadan mahkeme kararı ile sona erdirilmesi hususlarında ise ayrılmışlardır. İslam hukukunda belirlenen iddet süreleri tamamlanmadan, TMK'da ise belirlenen süre tamamlanmadan veya bu süre mahkeme kararıyla kaldırılmadan kadın bir başkası ile yeni bir evlilik yapamaz. İslam hukukunda boşanan eşlerin başka bir mani yoksa yeniden birbirleriyle evlenmeleri için iddet süresini tamamlamaları gerekmez. TMK'da ise evliliği sona eren eşlerin, yeniden birbirleriyle evlenebilmeleri için belirlenen bekleme süresini mahkeme kararıyla sonlandırmaları gerekir.

İslam hukuku evlat edinme kurumunu kabul etmemiştir. Dolayısıyla yabancı olan bu kişiler arasında evlenme engeli de olmaz. TMK'ya göre ise evlat edinme gerçekleşince aralarında evlenme engeli de oluşur.

İslam hukukunda Hanefi ve Hanbelilerde evlilik dışı ilişki/zina ve ona sevk eden hal ve hareketler ile sıhrî hısmılık gerçekleşir. Dolayısıyla o kişilerin usul ve fûrûları ile evlenmek onlara yasak olur. Şâfiîlerde ve bir görüşe göre İmam Malik'e göre ise evlilik dışı ilişki/zina ve ona sevk eden haller ile sıhrî hısmılık oluşmaz. Evlilik dışı ilişkiden doğan çocuk, Şâfiîler hariç diğer üç mezhebe göre o babanın - hukuki olmasa da- biyolojik çocuğu olması sebebiyle aralarında evlilik engeli oluşur. TMK ise evlilik dışı beraberliği/zinayı, ilişkiye giren taraflar açısından "kayın hısmılığı" doğuran bir sebep olarak kabul etmediği için bu kişilerin birbirlerinin usul ve fûrûları ile evlenmelerine bir engel yoktur. Böyle bir ilişkiden doğacak çocuklar açısından ise TMK, soybağının kurulması şartıyla bunu sahih nesep gibi kabul etmiştir.

İslam hukukunda akıl hastalığı mutlak anlamda evliliğe engel olmayıp maslahat, ihtiyaç veya zaruret durumunda akıl hastalarının velileri tarafından evlendirilebilecekleri kabul edilmiştir. Bulaşıcı ve diğer ağır hastalıkların ise evliliğe engel teşkil etmediği fakat tefrik sebebi olabileceği benimsenmiştir. TMK'da ise akıl hastalığı mutlak olarak bir evlenme engeli olmayıp ancak sağlık açısından bir sakınca olması halinde evlilik engelidir. UHK'da cinsel yolla bulaşıcı olan hastalıkların, bulaşıcı olma özelliğini kaybetmesi veya tamamen iyileşmesi raporla ortaya konması halinde evlilik engeli teşkil etmeyeceği anlaşılmaktadır.

İslam hukukunda ihramlı olmak Hanefilere göre sadece zifafa, diğer mezheplere göre ise hem zifafa hem de nikâha engeldir. İhramlı olmanın evliliğe engel olup olmayacağı, TMK'da konu edilen bir şey değildir.

İslam hukuku, evlilik engeli teşkil etmesi noktasında kayın hısmlığında üst soy için nikâhı yeterli görmeye birlikte alt soy için nikâhı yeterli görmeyip zifafın olmasını da gerekli görmektedir. TMK ise kayın hısmlığında evlilik engeli teşkil etmesi için hem üst soy hem de alt soy için nikâhı yeterli görmektedir.

İslam hukukunda evlenme engelleri arasında olan anne ve babanın fûruunda mutlaklık ilkesi vardır. Bu sebeple ne kadar aşağı inerse insan kişi, anne ve babasının alt soyu olan kardeşleri ve onların çocukları ve ilanihaye torunları ile evlenmesi yasaktır. TMK'da ise kişinin, kardeşlerinin çocukları olan yeğenleri ile evlilikleri yasaklanırken, yeğenlerinin daha aşağıdaki çocukları ile evlenmeleri yasaklanmamıştır.

Sonuç itibari ile vahiy kaynaklı olan İslam hukuku ile laiklik ilkesini temel kabul eden Türk Medeni Kanunu, evlenme engelleri hususunda ittifak ettikleri alanlar olmakla birlikte bu anlattığımız hususlarda ise ihtilaf etmişlerdir. İhtilaf etmelerindeki temel amilin dayandıkları temel ilkelerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
The authors have no conflict of interest to declare.

Kaynaklar

- Abdülazîz, Musa Amir. *el-Ahvâlü's-şahsiyye fi's-şeriatî'l-İslâmiyye fıkhen ve kazaen: Zevac*. Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabi, 1984.
- Abdülhamid, Muhammed Muhiddin. *el-Ahvâlü's-şahsiyye*. Mısır: Matbaatü's-Saadet, 3. Baskı., 1966.
- Abdürrezzak, Ebu Bekir b. Hemmam. *el- Musannef*. ed. Habibürrahman el-Azamî. Beyrut: el-Meclisü'l İlmî, 2. Basım, 1983.
- Acar, Halil İbrahim. *Aile ve Miras*. Bursa: Emin Yayınları, 2022.
- Acar, Halil İbrahim. "Evlenme Engeli Olarak Din Farkı". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2002), 27-52.
- Acar, Halil İbrahim. "İddet". 21/466-471. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Acar, Halil İbrahim. *İslam aile hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2022.
- Acar, Halil İbrahim. "Poligami Konusunda Bazı Mülahazalar". *Ekev Akademi Dergisi* 1/2 (1998), 89-220.
- Acar, Halil İbrahim. "Talak". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 39/496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Açar, Selahattin. *İslam Aile Hukukunda Müslümanlarla Gayrimüslimler Arasında Nikah Akdi*. Sakarya: Sakarya Ü. Sos. Bil. Ens. Y. Lisan Tezi, 2000.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. Beyrut: y.y., 1405/1985.
- Akıntürk, Turgut. *Türk medeni hukuku : aile hukuku*. İstanbul: Beta, 10. Basım, 2006.
- Akıntürk, Turgut. *Türk medeni hukuku : aile hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım, 10. Basım, 2006.
- Aktan, Hamza. "Sihriyet". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 37/111-112. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Ali Davud, Ahmed Muhammed. *el-Ahvâlü's-şahsiyye*. 4 Cilt. Amman: Darü's-Sekafe, 2009.
- Aras, Mehmet Özgü. "İslâm'a Göre Çok Evlilik". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (2007), 183-188.
- Arsal, Sadri Maksudi. *Umumi Hukuk Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 3. Basım, 1948.
- Arsebük, A. Esat. *Medeni Hukuk II Aile Hukuku*. Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi, 1940.
- Aslan, Mehmet Selim. *İslam aile hukuku*. Bursa: Emin Yayınları, 2015.
- Atar, Fahreddin. "Muharremât". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 31/6-8. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Atar, Fahreddin. "Nikâh". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 33/112-117. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Atay, Hüseyin. *Kur'an'a Göre Araştırmalar I*. Ankara: Detay, 11. Basım, 2020.
- Attâr, Abdünnasır Tefvik. *Teaddüdü'z-zevocat fi's-şeriatî'l-İslâmiyye*. Kahire: Müessesetü'l-Bustani, 5. Basım, ts.
- Aydın, Mehmet Akif. "Aile". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 2/196-200. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Aydın, Mehmet Akif. "Evlat Edinme". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 11/527-529. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Aydın, Mehmet Akif. *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*. İstanbul: İfav Yayınları, 1985.

- Aydın, Mehmet Akif. "Lian". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 27/172-173. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Bayındır, Abdülaziz. "Din Farkının Evliliğe Etkisi". <https://www.suleymaniyevakfi.org/bulten/din-farkinin-evlilik-etkisi.html>, 06 Haziran 2024.
- Berkes, Niyazi. *Türkiye'de çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 21. Basım, 2015.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, ts.
- Birsen, Kemaleddin. *Medeni hukuk dersleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi yayınları, 5. Basım, 1959.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *Şahîh-i Buḥârî*. 9 Cilt. Bulak: Sultaniyye Matbatu'l Kubra el-Emiriyye, 1311.
- Carullah, Musa. *Hatun*. ed. Mehmet Görmez. Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 1999.
- Cessas, Ahmed b. Ali. *Aḥkâmü'l-Ḳur'ân*. ed. Muhammed Sadık Kamhâvî. Beyrut: Daru İhyai't Türesi'l Arabî, 1405.
- Cezeri, Abdurrahman b. Muhammed. *Fıkh ale'l Mezahibi'l erbea*. 5 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2003.
- Cin, Halil. *İslam Ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Konya: Selçuk Üni. Yayınları, 1988.
- Çeker, Orhan. "İslam Hukukunda Süt Akrabalığı". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 34 (2019), 341-358.
- Çeker, Orhan. *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*. Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 7. Baskı., 2021.
- Çınar, Fatih. "İslam Fıkḥına Göre İhramlı Halde Evlilik". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/24 (Haziran 2020), 187-205.
- Çiğdem, Recep. *Mukayeseli Medeni Hukuk*. Şanlıurfa: Şanlıurfa İlahiyat Vakfı Yayınları, 3. Basım, 2020.
- Dağcı, Şamil. "İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-I". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39/1 (1999), 175-238.
- Dağcı, Şamil. "İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-II". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (ts.), 137-194.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Altınoluk, 1995.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle İslam hukuku*. İstanbul: İslam Hukuku Külliyyatı, 1983.
- Dumlu, Emrullah. "Hürmet-i Müsâhere ve İlgili Bazı Meseleler". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 29 (2017), 185-219.
- Dursun, Akif. "Aile Kavramı, İslâm Hukukunda ve Türk Hukukunda Ailenin Tanımı Ve Kapsamı". *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7/13 (2022), 407-448.
- Dursunüst, Elif. "Kabul Edilme Sürecinde Türk Kanun-ı Medenisi". *Usûl İslam Araştırmaları* 12 (Aralık 2009), 159-170.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as. *Sünen-i Ebû Dâvûd*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l Asriyye, ts.
- Ebû Zehre, Muhammed. *el-Ahvâlü's-şahsiyye*. Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabi, 3. Basım, 1957.
- Ekşi, Ahmet. *İslam hukuku bakımından evlat edinme (tebenni)*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Emre, Mehmet. *İslam'da kadın ve aile*. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1974.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkḥ ve Hukuk Terimleri Sözlülüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Basım, 2005.
- Eşkan, Selma. *İslam aile hukukunda evlilik engeli olarak din farkı problemi*. Erzurum: A.Ü. Sos. Bil. Ens. Doktora Tezi, 2007.
- Evlendirme Yönetmeliği* (07 Kasım 1985).

- Feyzioğlu, F. Necmeddin. *Aile Hukuku*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 3. Basım, 1979.
- Fındıkoğlu, Z. Fahri. "İslam - Türk Hukukunda Eksogami". *İstanbul Ün. Hukuk Fakültesi Mecmuası* 13/2 (1947), 684-696.
- Görgülü, Ülfet. "Taşıyıcı Annelik- Fıkhi Bir Bakış". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 15 (2010), 197-208.
- Günay, Mehmet. "İslam Hukukunda Hükümsüzlük Teorisi" Ve Şüphe Doktrini Bağlamında Evlenme Engelleri". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 3 (2004), 67-192.
- Güneşilmez, Ömer Faruk. "Mecelleden Türk Medeni Kanunu'na Çok Eşlilik Tartışmaları". *Atatürk Dergisi* 12/1 (Haziran 2023), 25-30.
- Hallaf, Abdülvehhâb. *Ahkâmü'l-ahvâli's-şahsiyye fi's-şeriatil-İslâmiyye*. Kahire: Daru'l-Kutübü'l-Mısriyye, 2. Baskı., 1938.
- Hatemi, Hüseyin. "İsviçre'den Medeni Kanun Alınırken Yapılan Değişiklikler". *1926'dan Günümüze Türk İsviçre Medeni Hukuku*. ed. Şebnem Akipek Öcal. Ankara: Yetkin Yayınları, 2017.
- Hatemi, Hüseyin - Serozan, Rona. *Aile Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*. ed. Abdülgaffâr Süleyman el-Bendârî. 12 Cilt. Beyrut: Daru'l Fikir, ts.
- İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed. *el-Muğnî*. ed. Abdullah et-Türkî. 15 Cilt. Riyad: Dâru Alemi'l Kütüp, 1997.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd. *Sünenü İbn Mâce*. ed. Şuayb el-Arnâvud. 5 Cilt. Daru'r Risale el Alemiyye, 2009.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Daru Sadır, 3. Baskı., 1414.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-müctehid*. 4 Cilt. Kahire: Daru'l-Hadis, 2004.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâleddin. *Fethu'l-kadîr*. 10 Cilt. Mısır: Şeriketü Mustafa el-Bâbî el-Halabî, 1970.
- İmam Mâlik, Mâlik b. Enes. *el-Muvatta'*. ed. Beşşar Avvad Ma'ruf, Mahmûd Muhammed Halil. nşr. Abdüvehhâb Abdüllatîf. 2 Cilt. Beyrut: Müessetü'r-Risale, 1382/1962.
- İncegül, Sümeyye. *Tanzimat'tan Günümüze Çok Evlilik Tartışmaları*. Erciyes Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı İslâm Hukuku Bilim Dalı Y. Lisanas Tezi, 2008.
- Kahveci, Nuri - Bilginer, Yahya. "Medeni Hukukla Mukayeseli Olarak İslam Hukukunda Evlenmenin Geçici Engelleri". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (Haziran 2021), 125-139.
- Karabulut, İlhami. *Kültür bağlamında Kur'an'da çok evlilik*. Ankara Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Y. Lisans Tezi, 2006.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: Nesil yayınları, 5. Baskı., 1996.
- Kanunu Ahvali's Şahsiyye, Kanunu Ahvali's Şahsiyye. *Irak Medeni Kanunu* 188 (1959).
- Kanunu'l Ahvali's Şahsiyye, Kanunu'l Ahvali's Şahsiyye. *Yemen Medeni Kanunu* 20 (1992).
- Kanunu'l Ahvali's Şahsiyye, Kanunu'l Ahvali's Şahsiyye. *Ürdün Medeni Kanunu* 15 (2019).
- Kâsânî, Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud. *Bedâ'î u's-şanâ'i fi tertîbi's-şerâ'i'*. 7 Cilt. Daru'l-Kutübü'l-İlmiyye, ts.
- Kevser, Kamil Ali - Ögüt, Salim. "Çok Evlilik". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 8/365-369. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Koşum, Adnan. "İslâm Aile Hukuku Normlarının Türk (Aile) Kültürüne Yansıması". *SDÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/29 (Aralık 2012), 83-104.

- Köse, Murtaza. "Mukayeseli Hukukta Evlat Edinme Problemi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (Haziran 2001), 267-306.
- Köse, Saffet. "Hülle". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 18/475-477. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Kumaş, Ali - Yılmaz, Muharrem. "Sihriyetin Oluşmasında Zinanın Etkisi". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2017), 51-67.
- Kurt, Abdurrahman. "Dini Kaynakların Çoğuşliliğe İlişkin Görüşleri ve Osmanlılarda Çoğuşlilik". *Uludağ Üni. İlahiyat Fak. Dergisi* 8/1 (1999), 183-214.
- Kurtoğlu, Serda. *Türk medeni hukuku dersleri*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1977.
- Küçüktiryaki, Ahmet Yasin. "Osmanlı Devletinde Tanzimat Sonrası Aile Hukuku Alanındaki Gelişmeler ve Hukuk-ı Aile Kararnamesi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/26 (2014), 177-201.
- Maverdî, Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed. *el- Havi'l Kebir*. ed. Ali Muhammed Muavvaz- Âdil Ahmed Abdulmevcûd. 19 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999.
- Mecelletü'l Ahvali's Şahsiyye, Mecelletü'l Ahvali's Şahsiyye. *Tunus Medeni Kanunu* 13 (1956).
- Merginani, Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr. *el-Hidâye*. ed. Talal Yusuf. 4 Cilt. Beyrut: Daru İhyai't Türesi'l Arabî, ts.
- Meydânî, Abdülğanî el-. *el-Lübab fi Şerhi'l Kitab*. ed. Muhammed Muhyiddin. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- Mugniyye, Muhammed Cevad. *el-Fıkh ale'l-mezahibi'l-hamse*, 1982.
- Mutlu, İsmail. *Teaddüd-ü zevcat*. Ankara: Gaye Matbaası, 1983.
- Müdevvetü'l Ahvali's şahsiyye, Müdevvetü'l Ahvali's şahsiyye. *Moritanya Aile Kanunu* 52 (2001).
- Müslim, Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Kahire: Dâru İhyai'l Kutbi'l Arabiyye, 1374.
- Nizamü'l Ahvali's Şahsiyye, Nizamü'l Ahvali's Şahsiyye. *Suudiarabistan Aile Kanunu* (2022).
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an'daki İslam*. İstanbul: Yeni Boyut, 21. Basım, 1997.
- Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer. *Tefsir-i kebir (Mefâtihu'l-ğayb)*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't Türesi'l Arabiyyi, 3. Basım, 1420h.
- Savaş, Abdurrahman. *İslam Hukuku Ve Türk Medeni Hukukunda Evlenmenin Hükümsüzlüğü Ve Hukuki Sonuçları*. İstanbul: M.Ü. Sos. Bil. Ens. Y. Lisans Tezi, 2006.
- Savaş, Hatice. *İslâm Aile Hukukunda Hürmet-i Musâhere*. Konya: Necmeddin Erbakan Ün. Sos. Bil. Ens. Y. Lisan Tezi, 2022.
- Serahsî, Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsûţ*. 30 Cilt. Beyrut: Daru'l Marife, 1431.
- Sibâî, Mustafa. *el-Mer'e beyne'l-fıkh ve'l-kanun*. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 4. Basım, 1975.
- Sibâî, Mustafa. *İslam ve Garblılara Göre Kadın*. çev. İhsan Toksarı. İstanbul: Nida, 1969.
- Şafii, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas. *el-Üm*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l Fikir, 2. Baskı., 1983.
- Şirbînî, Hatîb Muhammed b. Ahmed. *Muğni'l-muhtac*. ed. Ali Muhammed Muavviz. Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-İlmiyye, 1994.
- Tehânevî, Muhammed b. A'la. *Keşşâfü ıstılâhâti'l-fünûn*. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996.
- Tekinay, Selahattin Sulhi. *Türk aile hukuku*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1966.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 5 Cilt. Mısır: Şeriketü Mustafa el-Bâbî el-Halabî, 1975.

- Topaloğlu, Bekir. *İslâmda Kadın*. İstanbul: Yağmur Yayınevi, 18. Basım, 1992.
- Topçuoğlu, Ali Aslan. "Yahudilik-Hıristiyanlık ve İslâm Hukuku'na Göre Nikâh Akdine Etkisi Bakımından Din Farklılığı". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10/2 (2010), 79-120.
- TMK, Türk Medeni Kanunu. 4721 (22 Kasım 2001).
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. 2709 (18 Ekim 1982).
- Tüzüner, Özlem. "Türk ve İslâm Hukuku Bakış Açısından Evlenmenin Hukukî Niteliği Hakkında Bir İnceleme". *Ankara Barosu Dergisi* 1 (2013), 127-148.
- Ulaş, Semra. "İslâm'da Çok Kadınla Evlilik". *İslâmî Araştırmalar* 6/2 (1992), 52-63.
- Umumi Hıfzıssıhha Kanunu* 1593 (24 Nisan 1930).
- Vahapoğlu Erol, Ayten. *Karşılaştırmalı İslam milletlerarası özel hukuku : şahıs, aile, miras*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.
- Yalçın, İsmail. "Günümüz İslam Aile Hukuku Kanunlarında Çok Eşlilik Üzerindeki Sınırlandırmalar". *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/3 (2017), 1707-1725.
- Yaman, Ahmet. *İslam Aile Hukuku*. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2022.
- Yaman, Ahmet. "İslam Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akralığı". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2002), 55-67.
- Yılmaz, İbrahim. "İslâm Hukukunda Çok Eşliliği Meşru Kılan Şartlar ve Buna Ruhsat Veren Özel Durumlar". *bilimname* 37 (Ocak 2019), 559-591.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhu*. çev. Ahmet Efe vd. 10 Cilt. İstanbul: Risale Yayınevi, 1994.
- <https://www.musawah.org/wp-content/uploads/2019/12/Positive-Developments-in-Muslim-family-laws-AR.pdf>. (erişim: 12.09.2024.)